

**Зоомагазинната мрежа и екзотичните животни.
Картината в България**

РЕЗЮМЕ НА ПРОЕКТА

Цели

1. Да се проучи мнението на участниците в търговията с живи животни относно състоянието и, с цел подпомагане подготовката на Наредба за зоомагазините и Закон за защита на животните;

2. Да се анализират връзките между различните групи заинтересовани страни;

3. Да се получи реалистична информация за условията в които се държат екзотичните животни в зоомагазините.

- Сдружение “На ти с природата” ще предостави изцяло информацията, получена при реализацията на проекта на работните групи, подготвящи нормативни документи, касаещи търговията с домашни любимци и екзотични животни.
- Сдружение “На ти с природата” ще предостави изцяло информацията, получена при реализацията на проекта на компетентните органи;
- Сдружение “На ти с природата” ще използва резултатите за подготовка на брошури за животните, които според изследването са на пренебрегвани, с цел подобряване на тяхното благосъстояние. Брошурите ще бъдат предоставени на зоомагазини и ветеринарни клиники.

Методология

“Факт Маркетинг” проведе социологическо проучване на мненията на трите основни участници в търговията със живи животни – собственици на зоомагазини, собственици на екзотични животни и ветеринарни лекари.

В период от три месеца бе проведено и допълнително изследване от биолози и доброволци на “На ти с природата”, които посетиха 81 зоомагазини в 10 града в България и събраха информация за условията, в които са държани животните и информираността на продавачит относно техните нужди.

Целеви групи на проекта

- Държавни и местни институции отговарящи за подготовката на нормативни документи, регулиращи търговията с зоомагазините и благосъстоянието на животните.

- Инспектори на зоомагазини
- Сдружения с нестопанска цел, работещи за осигуряване на благосъстоянието на животните.

Основни изводи от изследването

- Много екзотични и дори застрашени от изчезване видове биват държани в неподходящи условия, като това оказва директно неблагоприятно влияние върху физиологичните и поведенчески нужди на животните.
- Участниците в търговията с животни показват позитивна нагласа към промени в законодателството
- Търговският климат се променя и този процес ще се задълбочи с присъединяването на страната към ЕС.

Препоръки

- Необходимо е по-ефективно въвеждане и прилагане на съществуващите закони, засягащи зоомагазините и пазарите за животни (Закон за Ветеринарно медицинската дейност, включително измененията относно обучението на търговците на животни, конвенция CITES и Закон за биологичното разнообразие)
- Необходимо е ясно да се определят условия за държане на животни в зоомагазините и да се извършват ефективно проверки за спазването им (включително и забрани за продажба на видове, за които не могат да бъдат осигурени подходящи условия, като напр. някои видове папагали, примати, каймани и алигатори и др.)
- Необходимо е да се предоставя по-качествена информация на клиентите при закупуване на животно, с цел да се осигури по-висока отговорност и ангажираност при избора на животно и при бъдещото отглеждане в домашни условия.
- Необходимо е отговорните органи да забранят ловът на диви животни с търговска цел и тяхното транспортиране, които водят до смърт и страдания при много животни и често застрашават отделни видове с изчезване.

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Зоомагазинната търговия с живи животни е сравнително нова пазарна ниша за България, която се разширява в последните 15 години. Зоомагазинът, за разлика от временния пазар на открито, има постоянно присъствие в града и атрактивни витрини, с което все повече се превръща в централно място за закупуване на домашен любимец. От друга страна, желанието за притежаване на домашен любимец, в който се инвестират не само финансови, но и нравствени и емоционални ресурси, също нараства сред хората в България. В този смисъл, зоомагазините утвърждават своя статут на търговски места, но същевременно техните собственици имат и ангажменти за осигуряване на комфорта и най-вече на здравето на клиентите си.

Търговията с живи животни по дефиниция е свързана с предоставянето на здрави животни за домашно гледане. Предполага се, че продавачите в зоомагазина са източник на първоначална информация за необходимите условия на гледане на животното, както и за законовите задължения на новия собственик. От качеството на предоставените услуги в зоомагазина в голяма степен зависи спазването на законодателството за собственици на животни, чието приложение е сериозна стъпка към гарантиране както на човешкото здраве, така и здравето на животните.

Зоомагазинната търговия е свързана и с веригата на разпространение и продажба на животни, чийто контрол и наблюдение е задължение на държавата. Защитените видове често са много уязвими при престоя им в зоомагазин, предвид техните специфични нужди. Някои от тези животни са пътешествали дълго – от Азия и Африка, Южна Америка. Дори и когато са родени и отгледани далеч от естествената си среда, нуждите на всеки отделен вид не се променят. И ако тези особености биват пренебрегвани, резултатът е болест, стрес и дори смърт.

Зоомагазините, които търгуват с животни, имат сравнително голямо видово разнообразие на обща площ. Смесват се екзотични животни с одомашнени- котки, кучета, хамстери. Всичко това предполага засилен риск от разпространение на зоонози и зооантропонози.

Въпреки множеството проблеми, свързани с гледането на животни в зоомагазини, българското законодателство все още няма конкретна нормативна уредба за тези обекти. В последните години нарастват и оплакванията на граждани от лоши условия и ниска хигиена в зоомагазините, нарушаване на общите принципи за хуманно отношение към животните. Често оплакванията са за държане на кучета, котки и птици в тесни пространства, замърсена среда, умрели животни. “На ти с природата получава запитвания поне веднъж седмично, за това как да се помогне на животни в магазините, За сравнение, преди две години такива запитвания са получавани средно по веднъж месечно.

Законът за ветеринарномедицинската дейност (ЗВД) за пръв път засяга благосъстоянието на животните в зоомагазините. Съгласно чл. 176 ал.1 и ал. 2 се въвежда изискването за изготвяне на наредба за обекти, в които се отглеждат, развъждат и/или предлагат животни-компаньони с цел търговия.

Увеличеният интерес и нарастналата социална загриженост за животните, както и въвеждането им в Българската законодателна уредба извежда на преден план нуждата от по-изчерпателно регулиране на търговията с живи животни. Членството на България в ЕС

задължава държавата да въведе и спазва общото европейско законодателство свързано с опазване на животните и с тяхното благосъстояние.

Основна цел на проучването у нас е да предостави актуални данни, които да послужат за разработването на заложената в ЗВД нормативна уредба за зоомагазините. Настоящият текст съдържа анализ на законодателната рамка, която регулира зоомагазинната търговия в България към момента на написване на доклада. Докладът представя мнението на собствениците на зоомагазини и на ветеринарни лекари относно състоянието на търговията с животни в зоомагазините, проблеми със здравословния статус на животните, оценка на нормативни текстове и проекти. Очертани са също най-често срещаните мотивации за отглеждането на такива животни, начините на придобиването им и степента на информираност на техните собственици относно грижите, които са необходими да бъдат полагани.

Освен данните от изследването, текстът съдържа полезна експертна информация за условията на добро държане на голям кръг от екзотични видове, които се отглеждат сравнително отскоро у нас като домашни любимци и за които все още се знае твърде малко.

Изследователски цели

Този доклад представлява обобщение от национално представително социологическо проучване на състоянието на зоомагазините в страната и търговията с екзотични видове в тях, проведено от Агенция Факт Маркетинг в периода юни - август 2006 година.

Изследването е извършено по поръчка на сдружение “На ти с природата” и финансирано от Английското кралско дружество за защита на животните от жестокост (RSPCA). RSPCA подкрепя подобни изследвания, провеждани от местни организации в различни европейски държави, за да поощри приемането на по-ефективно законодателство за регулиране на търговията с екзотични животни и подобряване на благосъстоянието на екзотични животни в Европа.

Реализацията на изследването е подкрепена от Националната ветеринарно-медицинска служба.

II. МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

2.1. Характеристики на изследването

Разработването на нова и ефективна нормативна уредба за зоомагазините, търгуващи с живи животни, изисква познаване на пълната картина на зоомагазинната мрежа в страната, както и мнението на всички групи, включени в пазарната мрежа – собственици, клиенти и ветеринарни лекари. От особено значение за изследването са обстоятелства, които остават скрити за външния наблюдател.

За целите на изследването бяха използвани два подхода за набиране на информация – експертно наблюдение върху състоянието на зоомагазините, които продават живи животни и пряко допитване до собственици, клиенти и ветеринарни лекари.

Значението на термина “екзотичен” е трудно определимо и обикновено зависи от контекста на употреба. За целите на настоящето изследване като “екзотични” се определят всички животни, които не се срещат естествено в природата на България и за тях няма добре усвоени практики за отглеждане и лечение или тези практики са противоречиви

Групи от изследователски интерес:

- Собственици на зоомагазини, продаващи живи животни
- Ветеринарни лекари (частнопрактикуващи ветеринарни лекари и държавни инспектори)
- Собственици на екзотични животни
- Продавачи в магазини

Теренната работа е проведена в периода юни - август 2006 година в 10 случайно подбрани града. Това са Варна, Казанлък, Ловеч, Пазарджик, Пловдив, Разград, Русе, Сливен, Стара Загора и София. Изследването обхваща само областни центрове и големи градове, тъй като в България зоомагазинната търговия се оказва предимно градско явление.

Общият брой зоомагазини за страната не е точно число поради отсъствието на единен национален регистър на зоомагазините, които продават живи животни, както и наличието на магазини без регистрация. Затова, като част от подготовката на изследването, беше събрана достъпната налична информация за такива магазини от регистри на общините и на регионалните ветеринарно-медицински служби.

Според наличната информация и проведеното наблюдение към юни 2006 г. в големите градове на страната има 320 броя зоомагазини. Проучването обхваща 81 от тях. В десетте града те са разпределени за сравнително изследване по признак център-периферия (табл. 1).

Проучването се проведе на два етапа. Първият етап, юни-юли 2006 г., включва теренна работа с методика на регистрация - включено наблюдение. Включеното наблюдение е извършено по инструментариум за наблюдение и описание на средата на екзотичните животни, държани в зоомагазините, както и по въпроси за оценка на информираността на продавачите в зоомагазина за нуждите на животните, които предлагат. Наблюдението е извършено анонимно, без предварително информиране на персонала в зоомагазина. Осъществено е от екипи експерти по екзотични видове, специалисти по въпросите на биоразнообразието и околната среда и обучени от тях доброволци. Инструментариумът за наблюдение включва следните параметри: размери и оборудване на пространствата за отглеждане на животни, температура, храна и вода, хигиена, задоволяване на специфичните социални нужди на различните видове, видими белези, говорещи за здравословното състояние на животните.

Всички наблюдения са базирани на принципа на “Петте свободи” (описан по-подробно в глава “Включено наблюдение”). Този принцип постановява, че всяко животно трябва да има:

- Свобода от глад и жажда

- Свобода от притеснение
- Свобода от болка, наранявания и болести
- Свобода от страх и стрес
- Свобода за изразяване на естественото си поведение

За различните групи животни се наблюдават и допълнителни параметри, съобразени с характерните им жизнени особености. Допълнителна задача на първия етап на проучването е и съставянето на списък на продаваните животни в наблюдаваните зоомагазини в страната с акцент върху екзотичните видове.

В рамките на теренната работа е проведено и включено наблюдение в 21 зоомагазин, при който експертите са проигравали ситуацията клиент-продавач. За целта на включеното наблюдение е ползван инструментариум за оценяване нивото на компетентност на продавачите.

Вторият етап от проучването е проведен в периода юли-август 2006 година. В този период е извършено допитване за оценка на нагласите спрямо изготвянето на специфична нормативна уредба за зоомагазините. Изследването обхваща ветеринарни лекари (51 респондента), собственици на зоомагазини, продаващи живи животни (81 респондента), и собственици на екзотични животни (156 респондента).

Методика на регистрацията на мнението:

- индивидуална стандартизирана анкетна карта за собственици на зоомагазини, продаващи живи животни.
- индивидуална стандартизирана анкетна карта за собственици на екзотични животи (пряка и чрез Интернет).
- полустандартизирано дълбочинно интервю с частнопрактикуващи и държавни ветеринарни лекари.

2.2. Характеристики на изследваната съвкупност

А. Собственици на зоомагазини

Анкетирани са общо 81 собственика на зоомагазини, продаващи живи животни, в градовете Варна, Казанлък, Ловеч, Пазарджик, Пловдив, Разград, Русе, Сливен, Стара Загора и София. Сред тях повече от половината се занимават с управление на зоомагазин над 5 години, а само за една трета от тях зоомагазинът е единствен източник на доход. Преобладават собственици на възраст между 30 и 40 години, със средно завършено образование. Всеки трети от собствениците на зоомагазин е с висше образование, от които с инженерна специалност (33%), ветеринарна медицина и зоология съответно по 22% и 11%. Средният доход в сектора е 300-500 лв месечно при среден доход за страната по време на изследването 350 лв.

Зоомагазинът като източник на доход за собственик на зоомагазин

Единствен източник на доходи	27,4
Основно от зоомагазин, но и от други източници	25,8
Зоомагазинът е допълнителен, основно от други източници	40,3
Не мога да преценя	6,5
Общо	100,0

Б. Собственици на екзотични животни

Собствениците на екзотични животни не са добре очертана група в България. Няма налична база данни за регистрация на екзотичните животни. Въпреки нарастването на пазарния дял на зоомагазините основният обем от търговията се извършва чрез развъдници, познати или по Интернет. Поради отсъствието на данни за отчитане на реалния брой притежатели на подобни животни в България, получените резултати може да бъдат интерпретирани като тенденции, които биха могли да повлияят на бъдещи решения относно отглеждането, размножаването и продажбата на екзотични животни.

Достъпът до собствениците на екзотични животни като респонденти е силно затруднен. За тяхното идентифициране бяха използвани местни информатори, които търсеха чрез познати или чрез продавачи на животни собственици на екзотични видове. Интернет версия на анкетната карта бе публикувана в няколко Интернет форума за екзотични животни. Респондентите, които участваха в изследването, са собственици на минимум едно екзотично животно, без да има ограничение за мястото, от което е закупено животното. Анкетирани бяха общо 156 лица от Бургас, Варна, Велико Търново, Враца, Монтана, Пловдив, Разград, Русе, Силистра и София. В изследването попаднаха лица между 9 и 49 годишна възраст, като почти половината от тях са между 21 и 30 годишна възраст. Ниската възрастова граница на отглеждащите екзотични животни е свързана до голяма степен с новата тенденция към отглеждане на подобни видове у нас за домашни любимци, тъй като самото отглеждане за домашни любимци се масовизира в последните години. Сред любителите на екзотични видове са и колекционерите, които имат дългогодишен опит с тези животни и често развъждат и продават.

Доходът на собствениците на екзотични животни е висок спрямо средния за страната. Над 47% от анкетиранияте заявяват доход над 500 лева на месец, а една четвърт от всички попадат и в по-горната група на личен доход от 800 лева на месец и по-висок.

В. Ветеринарни лекари

Проведени бяха 51 полустандартизирани дълбочинни интервюта, от които 36 с частнопрактикуващи ветеринарни лекари.

Индивидуални полустандартизирани интервюта са направени с държавни ветеринарни лекари (инспектори) от районните ветеринарно-медицински служби на градовете Варна, Казанлък, Ловеч, Пазарджик, Пловдив, Разград, Русе, Сливен и Стара Загора.

Разпределение на индивидуални полустандартизирани интервюта с ветеринарни лекари

Табл. 1

Град	Зоомагазини	брой	ветеринарни лекари	брой
Казанлък	Център	1	държавни	1
	Периферия	1	частнопрактикуващи	1
Варна	Център	4	държавни	2
	Периферия	5	частнопрактикуващи	3
Стара Загора	Център	1	държавни	1
	Периферия	1	частнопрактикуващи	2
Ловеч	Център	1	държавни	1
	Периферия	1	частнопрактикуващи	2
Пазарджик	Център	1	държавни	1
	Периферия	1	частнопрактикуващи	2
Пловдив	Център	6	държавни	2
	Периферия	6	частнопрактикуващи	6
Разград	Център	1	държавни	1
	Периферия	1	частнопрактикуващи	1
Русе	Център	1	държавни	1
	Периферия	1	частнопрактикуващи	2
Сливен	Център	1	държавни	1
	Периферия	1	частнопрактикуващи	1
София	Център	23	държавни	4
	Периферия	23	частнопрактикуващи	16

III. ЗАКОНОВА РАМКА - ЗООМАГАЗИНИ И ЕКЗОТИЧНИ ЖИВОТНИ

Основните действащи закони, които регулират търговията с животни в Република България са:

- Закон за ветеринарномедицинската дейност (ЗВД), (в сила от 02.05.2006 г. обн. ДВ. бр. 87 от 1.11.2005 г., изм. ДВ. бр. 30 от 11.04.2006 г., изм. ДВ. бр. 31 от 14.04.2006 г., изм. ДВ. бр. 55 от 7.07.2006 г.)

- Закон за биологичното разнообразие (ЗБР), (обн. ДВ, бр. 77 от 9.08.2002 г.; изм. и доп. бр. 88, изм. бр/ 105/2005 г. , изм. ДВ бр. 29, бр. 30, бр. 34/2006 г.)

ЗВД регулира търговията, вноса, износа и транзитното преминаване на животни през Република България. Законът определя и изискванията за отглеждане, защита и хуманно отношение, както и предотвратяването на излишно страдание на животните.

Основните части от този закон, защитаващи животните, техните естествени нужди и дефиниращи ангажимента на хората към животните, са:

Чл. 149. (1) Животните се отглеждат и използват по начин, който съответства на тяхното развитие и предназначение и е съобразен с физиологичните им нужди и етологични особености

Чл. 150. (1) Собствениците и гледачите на животни, както и управителите на животновъдни обекти са длъжни да:

1. се грижат за животните и да не ги изоставят;
 2. осигуряват на всяко животно в зависимост от вида, възрастта и породата му:
 - а) място за обитаване и условия, съобразени с нуждите му;
 - б) необходимото пространство и свобода на движение;
 - в) достатъчно количество храна и вода;
 - г) свободен достъп до местата за хранене и поене;
 - д) подходящ микроклимат;
 - е) редовно профилактично ветеринарномедицинско обслужване и незабавно лечение при заболяване или нараняване;
 - ж) подходящи съдове за хранене и поене, поставени по начин, който не позволява замърсяването им и намалява до минимум агресивната конкуренция между животните;
 3. предприемат всички мерки за предотвратяване на бягството на животните.
- (2) Гледачите на животни проверяват най-малко един път дневно състоянието им.

Чл. 151. Забранява се:

1. причиняването на страх, нараняване, болка, страдание, стрес или смърт на животни, освен в случаите, посочени в чл. 159, ал. 3, чл. 160, ал. 2 и чл. 179, ал. 3, или при самозащита;

Организациите за защита на животните и асоциациите на животновъдите съдействат на НВМС за осъществяване на контрола по чл. 7, ал. 1, т. 4.

Чл. 171. Собствениците или управителите на зоопаркове, зоомагазини и други животновъдни обекти и организаторите на дейности с участието на животни са длъжни да осигурят условия за спазване на правилата за защита и хуманно отношение към тях.

Чл. 176. (1) Собствениците на обекти, в които се отглеждат, развъждат и/или предлагат животни компаньони с цел търговия, на пансионни, изолатори и приюти за животни ги регистрират по реда на чл. 137, като към заявлението прилагат и удостоверение за завършен курс по защита и хуманно отношение към животните.

(2) Изискванията към обектите по ал. 1 се уреждат с наредба на министъра на земеделието и горите.

Минималните изисквания за защита и хуманно отношение при отглеждане, използване, продажба, клане и умъртвяване на различни видове животни се уреждат с наредби на Министъра на земеделието и горите. Те не са приложими към зоомагазините, но някои от специалистите посочват Наредба № 15 от 3 февруари 2006 г. за *минималните изисквания за защита и хуманно отношение към опитните животни и изискванията към обектите за използването, отглеждането и/или доставката им* като възможен ориентир за списване на стандарти за гледане на животни в зоомагазини. Трябва да се подчертае, че Наредба №15 може да бъде ползвана единствено и само за ориентир, тъй като средата на животните, използвани за експерименти, и най-вече целта на тяхното гледане е различна от тази на животните от зоомагазина.

Министерството на земеделието и горите (МЗГ) чрез Националната ветеринарномедицинска служба (НВМС) и регионалните ѝ служби следи за спазването на разпоредбите по закона.

НВМС осъществява граничен ветеринарномедицински контрол при внасяне, изнасяне и транзитно преминаване на животни и реда и начина за регистрация на търговци, които получават пратки животни от държави членки на ЕС.

При констатирани нарушения по ЗВД се прилагат Наказателния и Наказателно процесуалния кодекс на Република България, както и Закона за административните нарушения и наказания. Компетентият правораздаващ орган е НВМС или регионалните му подразделения. За нарушения по ЗВМД, извършени при търговия с живи животни или при неспазване на изискванията за хуманно отношение, се налагат парични глоби, които в различните случаи варират между 50 и 2000 лева.

ЗБР посочва, че всеки един екземпляр от видовете, изброени в приложенията към CITES, подлежи на внос и износ, съобразно изискванията на конвенцията, ЗБР, закона за митниците и други специални закони. Според разпоредбите на ЗБР всяко живо животно от приложенията на CITES трябва да бъде транспортирано съгласно предписанията за транспортиране на живи животни, публикувани от секретариата на CITES, а в случай на въздушен транспорт и съгласно разпоредбите на приложение А към резолюция 620 на международната асоциация за въздушен транспорт (IATA).

Всички екземпляри, включени в приложение I и II на CITES, както и на екземплярите, попадащи под действието на Закона за лова и опазването на дивеча (ЗЛОД), подлежат на регистрация.

При констатирани нарушения по ЗБР се прилагат Наказателния и Наказателно процесуалния кодекс на РБ, както и Закона за административните нарушения и наказания. Компетентият правораздаващ орган е Министерството на околната среда и водите (МОСВ).

Българска академия на науките (БАН) е научният експертен орган, който подпомага изпълнението на конвенцията.

По силата на закона административнонаказващият орган конфискува в полза на държавата вещите (в случая живи животни), които са станали обект на нарушението. Разпореждането с конфискуваните екземпляри е в правомощията на Министъра на околната среда и водите. За нарушения по ЗБР се налагат парични глоби, които в различните случаи варират между 100 и 30 000 лева.

При конфискация на живи екземпляри, те биват настанени в спасителни центрове, одобрени от МОСВ. За България тези центрове са:

- Зоологическа градина, гр. София
- Зоологическа градина, гр. Варна
- Спасителен център на сдружение “Зелени балкани”, гр. Стара Загора.

В хода на изследването, след срещи с работещи в тези спасителни центрове, беше установено, че конфискувани от зоомагазини екземпляри от видовете по конвенцията не са постъпвали в тези центрове, а в последно време няма и такива, постъпили след изземане от митниците при установяване на нелегален внос или износ.

В българското законодателството към настоящия момент не съществува изискване видовете, защитени по конвенция CITES и търгувани в зоомагазините, да бъдат обозначавани като такива на клетките/терариумите им. Продажбата им в зоомагазин се разрешава след индивидуална регистрация на всяко животно в РИОСВ.

Предстои приемане на **Закон за защита на животните**. Относно търговията с животни се предвижда собствениците на зоомагазини да:

1. осигуряват достатъчен брой гледачи с необходимата квалификация и опит за полагане на грижи за животните, с оглед на техния брой, вид, възраст и здравословно състояние;
2. отговарят за спазване на правилата за защита на животните;
3. организират първоначално и последващо обучение на персонала.
4. осигуряват информация за животните в магазина чрез материали и чрез лицата, работещи в тях.

Раздел III от Глава III на Проекта на закон за защита на животните съдържа основни изисквания за отглеждане и продажба на животни в зоомагазин, които ще бъдат разширени детайлно в наредбата по чл. 176 ал. 2 от ЗВД. Проектът задължава персонала на зоомагазините да има задължително завършен курс по хуманно отношение към животните. Собствениците трябва да предлагат здрави животни, на които е направена необходимата ветеринарномедицинска профилактика, да имат документ за произход или придобиване. За кучетата и котките е въведено специално изискване за продажба след поставяне на микро чип.

Проектозаконът предвижда и забрана за придобиване на животни от лица под 18 годишна възраст.

Тъй като проектозаконът все още не е действащ, неговите разпоредби не са взети под внимание при извършване на настоящото проучване, но някои от предвидените в него задължения са поставени на оценка от страна на заинтересованите страни.

Основни констатации

Актуалното българско законодателството се ограничава до посочването на зоомагазините само в няколко общи члена, които не обемат детайлно дейността им. Така на практика тя е трудно контролируема. Тази дейност е засегната общо от два закона - ЗВД и ЗБР. Съгласно чл. 36 от ЗВД зоомагазинът е животновъден обект в качеството му на място за временно настаняване и отглеждане на животни. Зоомагазинът подлежи на регистрация в районните ветеринарно-медицински служби (РВМС) към НВМС, чиито инспектори изпълняват основна контролна функция върху зоомагазините в страната (чл. 71, ЗВД). Контролната функция на инспекторите към ветеринарните служби спрямо зоомагазините се ограничава към момента до издаването на разрешителни за дейност и проверка за неразпространение на ветеринарномедицински консумативи. Липсват изчерпателни дефиниции за съществуващото на други възможни нарушения и съответно – отсъства и регламент за тяхното санкциониране. Понастоящем всеки гражданин, който желае да извършва търговия в зоомагазин с живи животни, може да направи това само срещу молба до РВМС без да съблюдава стандарти за държане на животни.

IV. ЗООМАГАЗИННАТА ТЪРГОВИЯ С ЖИВИ ЖИВОТНИ

4.1. Зоомагазините, търгувачи с животни, и техните собственици

В началото на 90-те години търговията в България с домашни любимци е изнесена основно на откритите пазари и в поръчките по каталог и вестникарски обяви. Самостоятелните зоомагазини, в които се продават живи животни, са рядкост, а тези с екзотични видове са единици. Зоомагазините са концентрирани предимно в най-големите градове – София, Варна и Пловдив.

“Аз бях от първите с частни кабинети в София. Тогава нямаше такива магазини като сега. В клиниката ми продавах в един ъгъл суха храна за животни, а живи животни така не се предлагаша свободно. Аз си държах една тетрадка с контакти и можех да намеря всякакво животно, ако ми го поръчат.”

Частнопрактикуващ ветеринарен лекар, София

Проучването показва, че структурата на зоомагазинната мрежа в страната е значително променена. С изключение на София, Пловдив и Варна, броят на зоомагазините е между 3 и 5 на град. В градове с висока безработица се отчита спад в търговията и закриване на магазини. Подобни градове са Сливен и Разград. В традиционно развитите три градски центъра - София, Пловдив и Варна има тенденция към нарастване на броя на магазините,

паралелно с тяхното окрупняване, което се изразява в по-добра база и по-голям брой на предлаганите животни. В страната вече съществуват и вериги зоомагазини с представителства в различните градове. Наличието на повече зоомагазини не изключва съществуването на откритите пазари и интернет търговията, които остават основен елемент във веригата за продажба на скъпи екзотични животни.

Асортиментът в зоомагазините се разнообразява. Наред с хамстерите, рибите и морските свинчета, все по-често собствениците предлагат екзотични животни. Нараства и разнообразието на котки и кучета от по-непопулярни и скъпи породи. Цените варират, като достигат до 800-1000 лева за кучета, 600-700 лева за котки, 1500 - 3000 или повече лева за папагали.

Въпреки окрупняването на бизнеса в някои градове, зоомагазинната търговия остава в сферата на малкия и среден бизнес. Над 65% от зоомагазините в страната се помещават на малка площ, средно на 5-30 кв.м. Постоянства типът “гаражно” магазинче и зоомагазин-павилион. Често самите собственици определят магазина си като малък по площ, но предлагащ голям асортимент.

Зоомагазинът като площ и асортимент в сравнение с другите зоомагазини в града

Малък, малка площ и асортимент	32,3
Среден, малко площ, голям асортимент	43,5
Среден, на средна площ и голям асортимент	4,8
Голям, на голяма площ и голям асортимент	12,9
Не мога да преценя	6,5
Общо	100,0

На въпрос към ветеринарните лекари за описание на общата ситуация със зоомагазините, доминира мнението за пренаселването на помещенията с множество аквариуми, клетки, поставени едни върху други. По този начин може да бъде обяснено съотношението между малка площ и голям асортимент. Като цяло според ветеринарните лекари условията на държане на животните се оценяват като негативни.

“Магазините са малки – 20-30 кв. м. В тях се продават различни видове дребни животни. В клетка са по много, т.е. абсолютно неподходящи условия. Под клетката са отворени чували с храна, която издава силна миризма, ако има болно животно може да се зарази и тя от него. В почти всички магазини едно до друго и едно под друго се рибки, птици, хамстери, декоративни зайчета, морски свинчета и др.”

Частнопрактикуващ ветеринарен лекар, Пловдив

Зоомагазините предлагат на площта си както животни, така и храни, аксесоари, препарати. В повече от две трети от магазините работят по един или двама служители (съответно 40% и 43%). Често зоомагазинът е изцяло семеен бизнес или собственикът работи като продавач – сам или наред с нает персонал.

Само в 16% от магазините има служители или служител, назначени да се грижат единствено за животните. Оказва се, че за по-малко от една трета от магазините продажбата на животни е основен източник на приход. При ниски приходи от магазина и малката площ, персоналът аналогично е ограничен и извършва множество функции от различна компетентност.

Гореспоменатата ситуация с ограничено пространство и брой служители се наблюдава при 82% от зоомагазините в България. Останалите 8% се намират в големите градове и столицата. Те са разположени на площ над 60 кв.м. Имат 4 и повече служители, като поне двама от тях се занимават само с животните. Тези магазини са разположени на централни места в градовете и са определяни от ветеринарните лекари като места с по-високи стандарти, по-добро разположение на животните, по-малък брой екземпляри в клетка.

Зоомагазините предлагат на площта си както животни, така и храни, аксесоари, препарати. В повече от две трети от магазините работят по един или двама служители (съответно 40% и 43%). Често зоомагазинът е изцяло семеен бизнес или собственикът работи като продавач – сам или наред с нает персонал.

Само в 16% от магазините има служители или служител, назначени да се грижат единствено за животните. Оказва се, че за по-малко от една трета от магазините продажбата на животни е основен източник на приход. При ниски приходи от магазина и малката площ, персоналът аналогично е ограничен и извършва множество функции от различна компетентност.

Гореспоменатата ситуация с ограничено пространство и брой служители се наблюдава при 82% от зоомагазините в България. Останалите 8% се намират в големите градове и столицата. Те са разположени на площ над 60 кв.м. Имат 4 и повече служители, като поне двама от тях се занимават само с животните. Тези магазини са разположени на централни места в градовете и са определяни от ветеринарните лекари като места с по-високи стандарти, по-добро разположение на животните, по-малък брой екземпляри в клетка.

“За разлика от 90-те години, доста се промениха нещата. Тогава си беше търговия без условия, струпани в малки клетки, по много животни, което създаваше много големи проблеми. В момента, мисля, че дори самите собственици на магазините се стремят да създадат максимален лукс на животните, въпреки че все още има малки помещения, тесни клетки, струпани животни. Контролът върху здравословното състояние на животните е под всякаква критика.”

Частнопрактикуващ ветеринарен лекар, София

Основните животни, които се предлагат в зоомагазина са от по-обичайни видове. Те са и сред най-популярните сред клиентите заради ниската им цена. Най-купуваното, съответно, най-предлагано животно в зоомагазините е вълнистото папагалче. Резултатите от включеното наблюдение позволиха съставяне на следния списък от животни, които могат най-често да бъдат наблюдавани по витрините на зоомагазините в България: кучета, котки,

хамстери, вълнисти папагалчета, неразделки, червенобуза костенурка, игуана, корела, чинчила, жако, розела, джербил, амазона, дегу и риби.

Видове животни, които се предлагат най-често в зоомагазина

Вълнисти папагалчета	83,9
Риби	80,6
Хамстери	80,6
Корела	56,5
Червенобуза костенурка	50,0
Розела	40,3
Чинчила	35,5
Котки	30,6
Неразделка	30,6
Жако	30,6
Кучета	22,6
Дегу	19,4
Игуана	17,7
Джербил	12,9
Амазона	12,9

Най-често продавани животни в зоомагазина

Вълнисти папагалчета	77,0
Хамстери	75,4
Риби	26,1
Котки	18,0
Червенобуза костенурка	14,8
Корела	14,8
Кучета	14,8
Жако	4,9
Розела	3,3
Неразделки	3,3
Дегу	1,6
Чинчила	1,6

*Сумата от процентите надхвърля 100, защото е посочван повече от един отговор.

Друг елемент от дейността на магазините е предоставянето на информация за отделните видове животни, които клиентите предпочитат като домашни любимци. Специализираните печатни издания с такава информация в България са малко на брой – две-три списания и малки джобни книжки за около пет-шест вида животни. Изчерпателна информация се дава за кучета и котки, въпреки че според изследването най-купуваните животни от зоомагазини са други.

Като цяло зоомагазините в страната се снабдяват с книги, списания и информационни бюлетини с препоръки за отглеждане на животни. Според повече от половината от собствениците обаче, литературата не е търсена и не се купува от клиентите. За липса на интерес от страна на бъдещите собственици на животни говорят и голяма част от ветеринарните лекари.

Въпрос: Имате ли наблюдения върху информираността на хората, които купуват животно от зоомагазин за условията и нуждите на животното, което са взели?

“Повечето хора, купуващи животни, не са информирани за нуждите им и условията за отглеждане. И търсят такава, когато животното се разболее. Те най-често се информират от продавачите, които също не са достатъчно информирани”

Частнопрактикуващ ветеринарен лекар, Сливен

След като книгата и списанието не са първостепенни източници на информация от страна на клиентите, то определено продавачът има ключово място в предоставянето на съвети и подпомагане избора на клиента относно животното, което иска да отглежда в домашни условия.

На въпрос по какъв начин собственикът на зоомагазин и неговият персонал получават информация, свързана с поведението и здравето на животните, които предлага зоомагазинът, собствениците посочват за първи и основен източник на информация специализираната литература и списания (83% за собствениците, 55% от служителите на магазините). Научно-популярните книги и Интернет са на второ и трето място, съответно с по 65% и 58%. Всеки трети разчита на разговори с приятели и роднини, които са в тази или близка сфера на дейност, за да получава подобна информация. Само 10% от собствениците на зоомагазини разчитат на образованието си, което се обяснява с факта, че 20% от собствениците на зоомагазини имат образование като ветеринарни лекари или зоолози. Самообразоването е основен елемент от практиката на собствениците на зоомагазини и техния персонал.

Важна характеристика на българския собственик на зоомагазин, продаващ животни, е претенцията за лична компетентност в отглеждането на животни. Тази характеристика се отчита както от ветеринарните лекари, така и от самите собственици на животни, като оценките им относно действителното равнище на познания и опит са противоречиви.

Най-сериозното основание, което изтъкват собствениците на зоомагазини за решението си да се занимават именно с този бизнес е, че животните са били тяхно хоби и че са имали мечта да предоставят услуги за тях. Едва 5 % посочват предишен опит в търговия с животни Друго условие за включването в търговската ниша са приятелите и познатите в този бизнес. Това условие се оказва необходимост в ситуация на нерегламентиран пазар и неоформени играчи, когато реално доставките на животни в магазина стават основно на базата на приятелските отношения. В България все още клубната дейност не е добре развита, а екзотичните животни са изцяло внос от частни лица, или са взети от частни терариуми и от частни домове, превърнати в развъдници.

Причини да започне бизнес със зоомагазин

Мечта за работа с животни	79,0
Приятели и познати в този бизнес	45,2
Поради липса на магазин в града (квартала)	43,5
Бизнесът се развива добре	38,7
Съчетание на образование и бизнес	21,0
Друго	6,6
Предишен опит с продажба на храни за животни и решение за собствен бизнес	6,5
Предишен опит с продажба на животни и решение за собствен бизнес	4,8

Сумата от процентите надхвърля 100, защото е посочван повече от един отговор.

Негативното влияние на самообразоването на собствениците на зоомагазин може да бъде наблюдавано на две нива- в определянето на условията за държане на животните и в решенията, които се взимат относно техния здравен статус.

Три четвърти от анкетиранияте посочват, че са определили помещението, размера на клетките и начина, по който се държат животните, сами или след консултация с приятели в този бизнес. Под една трета от анкетиранияте споменават консултация със специалист по видовете животни (зоолог, биолог, ветеринарен лекар), а под 2% са тези, които са искали консултация от развъдчиците.

По какъв начин определя помещението, обема на клетките и начина на държане на животните в зоомагазина

Избрах мястото и начина сам	75,0
Посъветвах се с приятели с опит в търговията	33,3
Консултирах се със специалисти	20,0
Дойдоха инспектори и ми издадоха предписания	13,3
Книги и специализирана литература	3,3
Консултация с развъдници	1,7

Сумата от процентите надхвърля 100, защото е посочван повече от един отговор.

В 86% от случаите собственикът дава съвети на клиентите си за начина на отглеждане на животните, които се закупуват от зоомагазина, а близо 40% от тях дават информация и как да бъдат разпознавани заболявания при животните. В този случай е важно да се вземе под внимание мнението на ветеринарите, като оценка на качеството на тази услуга, предоставяна от зоомагазините.

Въпрос: Персоналът на зоомагазините във Вашия град има ли необходимата компетенция за работа с животни? В какво се изразява тяхната компетентност?

“Повечето от тях, които държат такива магазини, обичат животните и се занимават с тях, това не са случайни хора. Те обичат животни, не само собствениците им, но и които продават. Случва се често да казват на клиентите си: “Тук е купено

животното, тук му е поставена първата ваксина, трябва да му се поставят и следващите тук”. Поставяйки ваксина, те общ преглед не правят, това, че много дълго време са гледали животното, реално те гледат сами животните, защото разчитат на личния си опит, придобит от години, но това е крайно недостатъчно.”

Частнопрактикуващ ветеринарен лекар, София

Наблюденията на ветеринарните лекари относно здравословното състояние, поведенческото и видово развитие на животните в зоомагазините допълват картината за състоянието на животните и за взетите от собствениците решения относно гледането им.

“Ветеринарномедицинското обслужване е съвет. Даваш го, когато ти го искат. Дали го слушат, никой не знае”

Частнопрактикуващ ветеринарен лекар, София

В повечето зоомагазини медицинското обслужване е инцидентно и се извършва най-вече при наличие на сериозен здравословен проблем на животното. Изключение правят наблюдаваните магазини в Стара Загора и Разград, където собствениците или са ветеринарни лекари, или ползват постоянно ветеринарни услуги (Стара Загора е градът с традиции в това отношение, тъй като допреди 10 години там се помещаваше единственото висше учебно заведение по ветеринарна медицина). Според ветеринарните лекари близо една трета от животните, които се продават в зоомагазини, имат заболявания, най-често кожни или стомашно-чревни. В зоомагазините не се прави профилактика на животните, преглед при постъпване, системно наблюдение. **Дори и да има договор с ветеринарен лекар, често той е само на хартия, за да позволи на собствениците на зоомагазини да продават ветеринарно-медицински препарати.** От тази картина отново правят изключение големите магазини и вериги (8%), които подсигуряват лекари и текущо наблюдение над животните.

Собствениците на зоомагазини губят значително от увереността в личната си компетентност, когато въпросите се отнасят до екзотичните животни. Ако повечето от собствениците имат личен опит с одомашнените видове (котки, кучета), то очевидно е, че обикновено такъв опит не е наличен, когато става въпрос за екзотични животни.

От друга страна, ветеринарните лекари също определят екзотичните видове като изискващи по-специални грижи. Много от тях застояват в магазините, заради високите цени, на които се продават. Папагалите са сред най-споменаваните екзотични животни, които страдат от пренаселеността и от малките пространства.

65% от анкетираните собственици на зоомагазини продават и екзотични животни. В случай на заболяване при тях повече от две трети от собствениците заявяват, че се обръщат към ветеринарен лекар или клиника.

Дават съвети на клиентите как да разпознават заболявания при екзотични животни, които се закупуват от зоомагазини

Рядко	4,8
Понякога	19,4
Винаги	27,4
Не е в компетентностите на служител от зоомагазин	12,9
Не продавам екзотични видове	35,5

Включеното наблюдение, проведено през първия етап на изследването, дава допълнителна информация относно компетентността на продавачите. Проведена е хипотетична ситуация - запитване за информация за начин на отглеждане и заболявания за конкретно екзотично животно, с цел закупуване на подарък за дете до 10 годишна възраст, в зависимост от това какви видове са предлагани в магазина в момента на запитването. По този начин се извършва оценка на информираността на продавача за условията на гледане на екзотичното животно в домашни условия, заболяванията, които то може да развие, както и способността му да разпознава “добрия собственик”.

Проведени са 21 включени наблюдения в 81-те изследвани зоомагазина. Животните, за които е питано са разнородни, като са подбирани такива, които са купувани често, предлагат се в магазина и има особено специфични изисквания на отглеждане, за които трябва да бъде предоставена информация или обиковено такава информация се търси от купувача. Тъй като събраните данни са качествени, а не количествени не е въведено условието за запитване на точно определен брой от даден вид животно. Направените запитвания са за:

влечуги

- Зелена игуана *Iguana iguana* – 4 случая,
- шарнирна костенурка *Kinixys beliana*
- червенобуза костенурка *Trachemys scripta elegans*

гризачи

- дегу *Octodon degu*
- чинчила *Chinchilla lanigera* – 2 случая
- бодлокожа мишка *Acomys sp.* – 2 случая
- джербил *Meriones unguiculatus*

птици

- обикновена розела *Platycercus eximius*
- малък александър *Psittacula krameri* – 2 случая
- японска амадина *Lonchura domestica*
- зебров амадина *Taenopygia guttata*
- планински папагал *Polytelis anthopeplus*
- неразделка *Agapornis personata* – 3 случая

Само в два от случаите продавачите отказват да продадат животно, като “неподходящо за отглеждане от дете и питат дали родителите знаят за покупката. При всички запитвания за птици, те са предлагани с клетки, които са крайно недостатъчни като пространство, за да осигурят на птиците изразяване на тяхното естествено поведение. Във всички случаи не е предоставена цялостна информация за отглеждането или такава не е давана съзнателно. Само 5 продавача препоръчват допълнителна литература и само в 3 магазина, в които е проведено запитването се предлага литература за съответното животно.

Общите изводи относно информираността на продавачите на екзотични животни е, че тя е частична по отношение на държането на животните и крайно недостатъчна за заболяванията, от които боледуват или разпространяват. Системна грешка е недооценяването на изискванията на вида и възможностите на дете да се справи с тях. Търговският интерес, животното да бъде рекламирано и продавано, надделява над потенциалните възможности на клиента да се грижи за животното и да му осигури добра среда за живот.

Добър пример за информираност (и в двата случая, игуаната не се препоръчва за отглеждане от деца до 10 годишна възраст, което не се споменава от респондентите):

Игуана:

Добър пример за информираност:

Име на магазина	
Адрес	Русе
Позиция	Собственик
Големина	Малък
Цена	120 лв.
Вид животно	Игуана
Начин на отглеждане	Трябва да има голям терариум. Задължително трябва да има клони за катерене. Достига до 2 м дължина и за 2-3 години достига пълния си размер. Трябва да има UV лампа. Може да се грее на слънце, но не през стъкло, защото то е като филтър за UV лъчите. Храни се с различни зеленчуци и добавки за влечуги. Постепенно може да свикне със собственика и стаята.
Болести	Като всички влечуги може да пренесе салмонела и затова не трябва да и се дават сурови яйца.
Източници на информация	Интернет

Лош пример за информираност:

Адрес	София
Големина	Среден
Позиция	Продавач
Цена	120 лв.
Вид животно	Игуана
Начин на отглеждане	Стават около 1 метър. Ядат основно салати. Трябва да си имат пясък. Да се пускат навън и да се прибират. Трябва да има лампа, за да се грее. Обикновена крушка върши работа. Расте по около 10-15 см. на година. Дете (10г.) ще се справи с отглеждането им. Добре е да си имат и клон.
Болести	Няма, ако нямат контакт с други животни.
Източници на	

информация	
------------	--

4.2. Информираност относно законодателството и отношение на собствениците на зоомагазини към нормативната уредба и държавните органи по контрол

Големият процент от собственици на зоомагазини са информирани за наличието на конкретни закони и конвенции, които регулират търговията и разпространението на екзотични видове в България. Повече от 70% от собствениците посочват ЗВД и CITES като нормативни текстове, пряко свързани с този тип дейност.

Законът, който очевидно не се познава от собствениците на зоомагазини е ЗБР, као 32.5% от тях знаят, че той също регулира дейността им.

Познаване на закони и конвенции, които уреждат търговията и стопанисването на екзотични видове в България

	ЗВД	ЗБР	ЗЛОД	Бернска конвенция	CITES
Урежда	70,0	32,5	22,5	7,5	72,5
Не урежда	12,5	12,5	20,0	7,5	0,0
Не знам	17,5	55,0	57,5	85,0	27,5
Общо	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Въпреки че не познават текстовете на ЗБР, собствениците на зоомагазини са наясно, че екземплярите от видовете, включени в приложенията на конвенция CITES, трябва да бъдат регистрирани в Регионалната инспекция по околна среда и водите (РИОСВ). 87% са наясно с това задължение. Нивото на информираност у собствениците обаче противоречи на приложението на ЗБР именно в частта му по регистрацията. Собствениците масово не регистрират животните, което говори за ниски контролни функции на органите по прилагане на закона.

Всеки четвърти от респондентите е съгласен, че клиентите, които проявяват интерес към екзотични животни недооценяват размера на животните, като това често води до проблеми в отглеждането в домашни условия. Същият брой респонденти е информиран и за наличието на спасителни центрове в България, които са определени от МОСВ за настаняване на иззети диви животни в полза на държавата, в които могат да се полагат грижи, включително и за екзотични видове. (вж. Спасителни центрове за видове по CITES)

Твърдения за екзотичните животни и задължения на собственици на зоомагазини, които продават екзотични видове

Независимо от продължителността на престоя на дадено екзотично животно, защитено по CITES, в зоомагазин, собственикът на зоомагазина трябва да го регистрира в РИОСВ	87,2
Екзотичните животни пренасят патогенни бактерии и вируси, опасни за човека	41,0
Част от екзотичните животни достигат големи размери, за които хората не са информирани и настъпват последващи проблеми с тях	56,4
Съществуват центрове в България за приемане на екзотични животни, където се	60,5

полагат специални грижи, в случай че собствениците не успяват да полагат такива	
---	--

ЯСНИ СТАНДАРТИ ЗА ДЪРЖАНЕ НА ЖИВОТНИ В ЗООМАГАЗИН

Предвидената наредба по ЗВД ще въведе стандарти и хигиенни норми за държане на различни видове животни в зоомагазин. Според собствениците на зоомагазини, подобни стандарти ще доведат до увеличаване на първо място на цените на животните (77%), но заедно с това за повече от половината от запитаните здравословното състояние на предлаганите животни ще се подобри (58%) и това ще доведе до увеличаване на доверието на клиентите (52%), а оттам и на приходите. Едва 20% от собствениците прогнозираят спад в търсенето на животни в зоомагазина.

Сред основните проблеми за покриване на минималните стандарти са е изискването на пространство в магазина (35%). Тъй като повече от половината зоомагазини са разположени на малка площ, наредбата би довела до преустройство на площта, до увеличаване на финансовите разходи, ограничаване на асортимента, а за 17% би могла да доведе и до фалит.

Възможни проблеми при въвеждане на регламенти за пространство, влажност, температура и хранене на животните в зоомагазин

Липса на пространство	34,50
Увеличаване на финансовите разходи	18,20
Фалит	16,40
Ограничаване на асортимента	14,50
Няма да настъпят промени	12,70
Храната ще се развали	5,50
Увеличаване на цени	5,50
Корупция	5,50
Нямам мнение	5,50
Ще бъде по-добре	3,60
Няма проблеми, ако се направи от специалист	1,80
Ще бъде трудно, но ще направя възможното	1,80

Сумата от процентите надхвърля 100, защото е посочван повече от един отговор.

ДОГОВОР С ВЕТЕРИНАРЕН ЛЕКАР

Факт Маркетинг зададе въпрос и за мнението на ветеринарните лекари и собствениците на зоомагазини относно въвеждане на задължение за сключване на договор с минимум един ветеринарен лекар, който да води профилактиката и лечението на настанените в зоомагазина животни.

Тази мярка се приема положително както от частнопрактикуващите, така и от държавните лекари. Въпреки това те отчитат, че собствениците на зоомагазини ще срещнат финансови трудности, за да покрият това изискване.

“Ще доведе до проследяване на здравословното състояние на животните (новопостъпващи, предлагани за продажба), а оттам и предпазване на обслужващия персонал, собствениците и бъдещи клиенти от зоонози.”

Частнопрактикуващ ветеринарен лекар, Сливен

“При сключването на един договор, лекарят си поема отговорността за наблюдението и лечението на животните. Понякога се случва в магазините да умират животни.”

Частнопрактикуващ ветеринарен лекар, Разград

Друго сериозно притеснение от страна на ветеринарните лекари се изразява в тяхната отговорност към животни, които не се проследяват текущо, тъй като напускат зоомагазин много скоро след постъпване. При тези животни профилактиката, обезпаразитяване, ваксинация и други не протичат планово. Не всички заболявания по животните се проявяват в рамките на кратък период, тъй като повечето имат инкубационен период. При това положение подобен договор може да има сериозни последствия за ветеринарния лекар без той практически да носи вина, особено в случаи, когато животно заболее скоро след излизане от зоомагазин.

Очакванията на ветеринарните лекари са свързани с това, подобни задължения към тях да вървят паралелно с наредба за минимални стандарти на държане на животните в зоомагазин.

“Нямам еднозначен отговор. По какъв начин договорните отношения с ветеринарен лекар ще накарат собствениците да поставят по-малко птици в кафез или по-малко костенурки в аквариум и т.н.”

Частнопрактикуващ ветеринарен лекар, Варна

Обнадеждаващ е факта, че, половината от собствениците на зоомагазини са на мнение, че договор с ветеринарен лекар е необходимост, като според 19% от тях ветеринарният лекар е необходим, но заплащането му ще увеличи разходите на собственика на зоомагазин и се очаква това да не доведе до възвръщаемост. Според 23% от собствениците подобно задължение не е необходимост, като те предпочитат свободната форма на консултации с лекар.

Необходимо ли е всеки зоомагазин, търгуващ с животни, да сключи договор с ветеринарен лекар за наблюдение и лечение на животните

Не, животните, които предлагаме са клинично здрави	14,5
Не, договор с лекар е нерентабилно за бизнеса	8,1
Не, ползваме консултации с ветеринарен лекар	22,6

Да, но сключване на договор с лекар е нерентабилно за бизнеса	19,4
Да, необходимо е	30,6
Не знам	4,8
Общо	100,0

РЕГИСТРАЦИЯ НА ЖИВОТНИТЕ

Друг важен аспект от контрола над видовете, които се продават в зоомагазина, е тяхната регистрация в съответните служби – Регионална инспекция по околна среда и Районната ветеринарномедицинска служба. На въпрос дали собствениците на зоомагазини ще регистрират животните, които продават, ако имат законово задължение за това, повече от две трети са на мнение, че то няма да се спазва или съществува много малка до средна вероятност. Това мнение отразява и актуалната ситуация. Към момента собствениците на зоомагазини имат задължението да регистрират единствено защитени видове по СИТЕС в РИОСВ, но практически това не се спазва в множество случаи.

Вероятност да се спазва законово задължение за регистрация на животните от страна на собственици на зоомагазини

Няма да се спазва	25,8
Малка вероятност	16,1
Средна вероятност	30,6
Голяма вероятност	16,1
Сигурно ще се спазва	11,3
Общо	100,0

ПРОДАЖБА НА ЖИВОТНИ НА ДЕЦА

Придобиването на животно от малолетни и непълнолетни деца без разрешение от родител, е крайно неепоръчително. Проектът на закон за защита на животните предвижда забрана лица под 18 години да бъдат със статут на официален собственик на животно. Практиката сочи, че едни от най-честите клиенти на зоомагазините са подрастващите. Данните от настоящето проучване потвърждават тези наблюдения. На въпроса каква е вероятността собствениците на зоомагазини да продават животни само на пълнолетни лица, повече от 40% са на мнение, че това няма да се спазва. Тук трябва да се отбележи, че децата освен най-чести потенциални купувачи, са и клиентите с най-нисък праг на информираност относно нуждите на животното, което закупуват за отглеждане в домашни условия.

Вероятност да се спазва законово задължение за продажба на животни само на пълнолетни лица

Няма да се спазва	40,3
Малка вероятност	9,7
Средна вероятност	17,7

Голяма вероятност	11,3
Сигурно ще се спазва	21,0
Общо	100,0

КУРСОВЕ ПО ХУМАННО ОТНОШЕНИЕ ЗА ПЕРСОНАЛА НА ЗООМАГАЗИНИТЕ

Съществуват очаквания, че наредбата за зоомагазините ще предложи форми на квалификация на персонала и собствениците на зоомагазини. Ветеринарните лекари също препоръчват допълнителни обучения за персонала на зоомагазина, като споменават наредбите по хуманно отношение към животните и необходимостта служителите на зоомагазините да бъдат запознати с тях. Според 61% от самите собственици на зоомагазини има необходимост служителите на зоомагазини, в които се продават животни, да преминават курс по хуманно отношение към животните.

Разбирането за нуждата от подобен курс показва и желание у собствениците за подобряване условията на държане на животните и увеличаване компетентностите на персонала, което би рефлектирало и върху качеството на предлаганите услуги, а оттам и на печалбата, реализирана в зоомагазина. Едва 23% смятат, че такъв курс не е нужен, а 16% нямат мнение.

Отношението на собствениците на зоомагазини към различните институции, които имат пряка връзка с дейността им също е от значение за получаване на цялостна картина на търговията с животни.

Като цяло оценката за работата на държавите институции е противоречива. Работата на по-високите нива на властта се възприема отрицателно, докато правоприлагащите контролни органи, т.е. инспекторите, получават по-задоволителни оценки. Това положение може да бъде обяснено с начина на формиране на мнението у собствениците на зоомагазини. При министерствата контактът не е пряк и се формира главно чрез медиите. От друга страна, трудно е да се даде еднозначна интерпретация на причините за положителната оценка за работата на инспекторите, с които комуникацията е пряка.

Оценка на работата на

	МЗГ	МОСВ	НВМС	ДВСК	РВМС	РИОС В	Общин а
Добра	9,7	8,1	29,0	32,3	32,3	19,4	19,4
Задоволителна	24,2	22,6	29,0	22,6	32,3	27,4	25,8
Слаба	38,7	43,5	17,7	22,6	17,7	21,0	33,9
Не знам	27,4	25,8	24,2	22,6	17,7	32,3	21,0
Общо	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

По данни от проучването, инспекторите посещават зоомагазините средно веднъж на 6 месеца. Функциите, които изпълняват тези контролни органи са крайно ограничени, като задълженията им се изразяват в проверка на разрешителни за продажба на животни и за

продаване на ветеринарномедицински препарати и продукти, чието извършване в зоомагазин е забранено.

Въпрос: Кои конкретни видове, според Вас, изискват по-специално ветеринарно обслужване и наблюдение и кои най-вече страдат от здравословни и/или поведенчески проблеми, при държането им в зоомагазин?

“Нямаме впечатление и не сме специалисти. Нас ни интересува да имат продажба на живи животни, да не се занимават с продажба на лекарствени средства, ветеринарни препарати да не продават. Няма нормативни условия, не само за живи животни, но и за зоомагазини по принцип, няма такава наредба. Както за ветеринарни кабинети, клиники, лаборатории, складове, за да можеш да правиш конкретни изводи как се работи, иначе не можеш да говориш.”

Държавен ветеринарен лекар, РВМС София

Извършвани проверки на зоомагазина от страна на инспектори на ветеринарните служби или на РИОСВ

За разрешително	19,4
Веднъж в месеца	12,9
Веднъж на 6 месеца	38,7
Веднъж годишно	24,2
Не, никога не са извършвани	4,8
Общо	100,0

До голяма степен, инспекторът е безпроблемен за собственика на зоомагазин, доколкото контролният орган не поставя под въпрос търговията с животни и не издава предписания. Change Очаква се, че това мнение на собствениците на зоомагазини ще бъде ревизирано при едно нарастване на контролните функции на инспектора.

Проблеми в контакта с ветеринарните инспектори

Нямам проблеми	59,5
Да познават закона	9,5
Нямам допирни точки	9,5
Не са компетентни	7,1
Лошо отношение	4,8
Да има нови разпоредби	4,8
Да дават адекватни отговори	2,4
Не контролират здравословното състояние на животните	2,4
Не са компетентни	2,4
Няма законодателство	2,4
Да улеснят издаването на разрешителни	2,4

Сумата от процентите надхвърля 100, защото е посочван повече от един отговор.

На въпрос към ветеринарните лекари – държавни и частнопрактикуващи как да се подобри състоянието на зоомагазините и какъв контрол трябва да бъде извършван върху тях, са изразени следните мнения:

- реален граничен контрол
- собствениците да преминават курс по етика и хуманно отношение към животните
- да има курсове как се гледат и хранят различните животни
- да има договор с минимум един частнопрактикуващ ветеринарен лекар
- да има редовна ваксинация, прегледи, профилактика
- трайна идентификация за животните, регистрация
- сертификати за произход, място и внос, “пътен лист” на животното
- държавните ветеринарни лекари да познават нормативната уредба
- да има периодичен контрол върху санитарно-хигиенните условия и здравословното състояние на животните в зоомагазините.

“Новите промени в законодателството се надявам да разреши до голяма степен началния, текущия и периодичния контрол за санитарно-хигиенните условия и здравословното състояние на видовете.”

Държавен ветеринарен лекар РВМС, Стара Загора

“Контрол задължително трябва да има. Новозакупените /новопостъпващи в магазина/ да бъдат преглеждани, изолирани в други помещения и т.н. А тези, които са в зоомагазина, периодично да им се извършват прегледи, за да се избегне възможността за избухване на някоя зооноза.”

Частнопрактикуващ ветеринарен лекар, Сливен

“Трябва всяко животно да има документ за произход /развъдник, частно лице/, точна възраст, ваксини, тел и адрес за връзка с родителите.

Да не се продава куче или котка под 40 дневна възраст.

Да се продават с първа ваксина и обезпаразитено, ако е достигнало до съответната възраст и е останало в магазина.

Място за движение, топлина, влажност – всичко това трябва да се контролира и да се обвърже законово.” **Частнопрактикуващ ветеринарен лекар, Варна**

“Да се въведе реален граничен контрол върху вносните животни. Необходимо е карантина за всички животни, постъпващи в магазина. Задължително наблюдение на животните от ветеринарен лекар, контролирано чрез дневници и носене на наказателна отговорност от продавача и обслужващия лекар за пропуснатата профилактична манипулация. Наблюдение за хигиената на помещенията и здравни книжки на обслужващия персонал.”

Частнопрактикуващ ветеринарен лекар, Пловдив

4.3. Екзотичните животни в домашни условия

В това изследване са анкетирани 156 лица, които отглеждат екзотични животни в домашни условия. Както стана ясно, екзотичните видове са не само по-скъпи животни, но и изискват по-специални грижи и условия за отглеждане, с които купувачите обикновено не са запознати. Най-скъпите и много слабо разпространени видове като крокодили, маймуни, големи котки се продават основно по поръчка или чрез каталози в Интернет. От екзотичните животни зоомагазините предлагат приоритетно папагали и костенурки, но не е възможно да се прецени какъв е точният обем на предлагане спрямо цялостната търговия на екзотични животни. Повече от две трети от анкетираните собственици на екзотично животно са го получили от зоомагазин.

Изследването показва, че отглеждането на екзотични видове често се превръща в дълготрайно хоби. Над 50% от анкетираните лица са отглеждали различни видове екзотични животни и в актуалния момент отглеждат повече от едно. Въпреки че екзотичните животни имат специални изисквания за отглеждане и се очаква тяхното придобиване да бъде следствие от най-отговорен личен избор, у нас най-често такова животно се получава като подарък. **33% от анкетираните са започнали да гледат екзотично животно, защото то им е било дадено от друг човек.** При други изборът е формиран на базата на четива и медии.

Какво Ви накара да започнете да отглеждате екзотично животно

Получих като подарък	33,3
Книги	21,5
Хоби	20
Видях на витрина	18,9
Телевизия, вестници	18,5
Приятели ми повлияха	17,9
Намерих такова животно	3,6
Заинтригува ме прочетено в Интернет	2,6

Сумата от процентите надхвърля 100, защото е посочван повече от един отговор.

Популярни видове екзотични животни у нас сред собствениците са както следва: вълнисти папагалчета (50%), червенобузи костенурки (47%), тарантули (16%), игуана (11%), чинчила (11%). Жако, корела, различни видове гекони, хамелеони, питон, скорпион, мишки, мравки, включително и големи котки (ягуар) допълват разнообразието на видовете.

65% от анкетираните отглеждат екзотично животно, закупено или получено като подарък от зоомагазин Повече от половината от собствениците на екзотични животни (54%) посочват, че биха закупили отново животно от зоомагазин. Причините, които се изтъкват като положителни оценки за зоомагазина са: получаване на информация за начина на гледане на животното, възможност за контакт с животното и преценка дали е достатъчно общително, произход на животното и неговото здравословно състояние. Допълнително улеснение е, че в зоомагазина се продават аксесоари и храни, което реално

е пълен комплект от услуги и не е необходимо време за обикаляне и издирване на нужното за животното.

Онези, които не биха закупили животно от зоомагазин (35%) изтъкват на първо място като причина високите цени. Друг проблем е оценката за болестите и високата смъртност сред екзотичните животни, закупени от зоомагазин, липсата на компетентност сред персонала и лошите условия и високата смъртност при животните, закупени от зоомагазини.

Желание да закупят екзотично животно от зоомагазин

Да	54,1
Не	35,1
Не помня	10,8
Общо	100,0

Как се е сдобил с животното, което последно отглежда

Купих от зоомагазин	28,9
Купих от открит пазар	7,9
Получих като подарък	36,8
Купих от местен развъдник	5,3
Купих от познат	13,2
Намерих	2,6
От терариум	5,3
Общо	100,0

На анкетираните е зададен и въпросът дали ветеринарен лекар е преглеждал животното, което отглеждат. **Смушаващ е фактът, че близо 50% от собствениците, твърдят, че никога не са водили животното на лекар или смятат, че то не се нуждае от такъв.** Това показва, че върху повечето животни не се извършва профилактика и наблюдение, както и ниска култура по стопанисване на животните от страна на техните собственици. Близо 70% от собствениците се информират за гледането на животните от интернет и литература, докато само 26% разчитат на мнението на специалист.

Случаи ветеринарен лекар да преглежда животното

Веднъж	13,5
Няколко пъти	13,5
Периодично	13,5
Никога	32,4
Не се нуждае от ветеринарен лекар	18,9
Не знам	2,7
Търсих, но няма	2,7
Аз съм ветеринарен лекар	2,7
Общо	100,0

Информационни ресурси за начина на гледане на животното

От Интернет	69,23
От книги	61,54
От познати с опит	41,03
От специалисти	25,64
От зоомагазин	15,38
От медии	10,26
Няма специфики на гледане	2,56
Общо	100,0

Близо 70% са тези, които смятат, че подsigуряват всичко необходимо на техните любимци. В рамките на това, противоречив изглежда фактът, че огромният процент от хората, които отглеждат конкретни екзотични животни като тарангули, жако, игуана, дъгова боа, монашеско папагалче и други не са запознати с това, че техните животни са защитени по CITES и подлежат на по-различен регистрационен режим. Собственици, които посочват развъждане на над 40 вида екзотични животни аналогично смятат, че видовете, които отглеждат не са защитени.

Трябва ли да бъдат трайно маркирани защитените екзотични животни

Не	10,3
Само някои видове	20,5
Да	53,8
Не мога да преценя	15,4
Общо	100,0

Трябва ли да бъде регистрирано в РИОСВ всяко защитено екзотично животно

Не, това е ненужна информация	12,8
Не, огромна бюрокрация	15,4
Да, ако не се заплащат такси	17,9
Да, ако е задължително по закон	48,7
Не мога да преценя	5,1
Общо	100,0

Въпреки че информация за защитени видове не е като цяло позната за собствениците на видовете, повече от 54% смятат, че защитените видове е редно да бъдат трайно маркирани и регистрирани, като над 50% заявяват, че биха регистрирали животното си, ако е защитено и това се налага по закон.

Ще регистрират ли собственото си екзотично животно в РИОСВ

Да	38,5
По-скоро да	15,4
По-скоро не	15,4
Не	17,9
Регистрирано е	5,1
Не мога да преценя	7,7
Общо	100,0

Ако възникнат пречки при гледането на животното, какво ще предприеме

Ще го върна в зоомагазин	8,3
Ще го дам на познати	55,6
Ще го пусна на свобода	2,8
Ще го отнеса в зоопарка	13,9
Не мога да преценя	13,9
Ще го пусна в естествена среда	2,8
Ще го върне в терариума	2,8
Общо	100,0

V. ПРИНЦИПИ НА ВКЛЮЧЕНОТО НАБЛЮДЕНИЕ

В рамките на настоящото изследване бяха посетени 81 зоомагазина в градове из цялата страна, с цел регистриране на реалните условия, които се осигуряват на животните в тях. Както бе посочено във втора глава тук магазините бяха разделени по признак център - периферия и персоналът не беше уведомяван за провежданото наблюдение. Процентната оценка и резултати дава добра обща представа за условията, в които живеят видовете и които са видими за клиентите на зоомагазините в България. Изборът на наблюдавани критерии за различните видове животни бе основан на “петте свободи”, дефинирани през 1993 от Съвета за благоденствие на селскостопанските животни, Великобритания (FAWC). Това са:

- Свобода от глад и жажда: чрез осигуряване на достъп до прясна вода и подходяща диета за запазване на добро здравословно състояние;
- Свобода от притеснение: чрез осигуряване на подходяща околна среда, убежище и подходящо място за почивка;
- Свобода от болка, наранявания и болести: чрез профилактика и незабавна лекарска намеса, диагностика и лечение;
- Свобода от страх и стрес: чрез осигуряване на условия, в които животните не страдат психически;
- Свобода за изразяване на естественото си поведение: чрез осигуряването на достатъчно място, подходящо оборудване и контакт с животни от същия вид.

Впоследствие “Петте свободи” са широко приемани като качествен индикатор за осигурено благоденствие на всяко едно животно в плен (напр. подходяща температура, сигурност, задоволеност и т.н.). Важно е да се подчертае, че не всички условия трябва да бъдат осигурявани по едно и също време. Въпреки това е необходимо да се положи всички усилия да се осигурят на животните условия, отговарящи на техните нужди (Webster 1994, цитиран от REX, 2002).

VI. ВЛЕЧУГИ, ЗЕМНОВОДНИ И БЕЗГРЪБНАЧНИ ЖИВОТНИ

Отглеждането на тези животни в България допреди 15 години е слабо развито, като приоритетно са търгувани видове от местната фауна (изключително незаконно поради забраните, съществуващи в природозащитното законодателство в страната).

Увеличаването на възможностите за пътуване в чужбина, както и наличието на нови източници на информация (Интернет и чуждоезична литература) създават предпоставки за засилване на интереса към екзотични и необичайни видове. Това допринася и за увеличаващия се обем на търговията с тях. При извършеното наблюдение на територията на страната бе констатирано, че в зоомагазините обикновено се търгуват животни от ограничен брой таксони, предимно от погрешно считаните за “лесни” за отглеждане видове.

Въпреки достъпността на множество източници на информация за правилното отглеждане на тези видове, със специфични изисквания, клиентите рядко осъзнават отговорността, която поемат в момента на покупката. Продавачите умишлено се прикриват усилията и допълнителните средства, които се изискват при грижите за тези животни, с цел безпроблемно осъществяване на сделката. Основната търговия на влечуги, земноводни и безгръбначни обикновено се извършва нерегламентирано по други канали (вж. Други видове търговия).

По време на включеното наблюдение бяха следени и форумите за екзотични животни и уеб-страниците за електронна търговия. Бе установено, че се предлагат множество видове, които не могат да се закупят в зоомагазин, напр: Златен гекон *Gekko ulikovski* и Амурски смок *Elaphe Schrenckii*. В някои случаи на екипите бяха предлагани за продан отделни екземпляри от частни колекции.

Влечуги

Критериите за подходящо отглеждане, наблюдавани в настоящото проучване за влечугите са: размер на терариумите (съответно на водните и сухите им части при видовете, обитаващи двете среди); наличието на подходящо оборудване; температура и проветрение; осветление и отопление; хранене; вода; хигиена и безопасност. Социалните нужди са взимани под внимание при видове със засилен териториален инстинкт и видове, живеещи в групи.

Проведеното наблюдение показва, че от влечугите в най-големи количества в зоомагазините се предлагат Червенобузата костенурка *Trachemys scripta elegans* и Зелената игуана *Iguana iguana*, докато останалите видове се продават в ограничени бройки и са обект на търговия основно извън зоомагазините. По тази причина в доклада се обръща специално внимание на тези два вида.

Червенобуза костенурка *Trachemys scripta elegans*

Голям брой от тези атрактивни животни се търгуват в много зоомагазини най-вече поради ниската им цена. Повечето предлагани екземпляри са малки по възраст и размери, което заедно с преднамерено изкривената информация, давана от продавачите, създава в клиентите впечатлението за лесното им отглеждане в домашна среда. Тези впечатления се засилват и от жизнените условия, които купувачите наблюдават в зоомагазините. Условия, които в повечето случаи не осигуряват добър живот на червенобузите костенурки. По отношение на **големината на терариумите** в 53% от случаите те не отговаряха на нуждите на животните - било поради малките си размери, било поради големия брой екземпляри, живеещи заедно. Задължително за добрия живот на червенобузите костенурки е наличието на суха и водна част в терариума. В 19% от случаите това условие не беше спазено. Животните в тези случаи се отглеждаха само във вода, което е несъвместимо с нуждите им, свързани с температурната им регулация и възможността за почивка. В някои терариуми, въпреки, че беше осигурен сух участък, той беше недостатъчен по площ за всички костенурки в тях. В 34 % водната част беше с малка дълбочина, което не позволяваше цялостно потапяне на животните и правеше естественото им придвижване чрез плуване невъзможно.

Най-често костенурките са предлагани на купувача с терариуми, в които не е предвидена необходимата минимална дълбочина дори за малките по размер костенурки.

Специалистът по костенурки Даръл Сенеке препоръчва минимална дълбочина на водата за най-малките продавани костенурки 7.5-15 см., а за екземпляри над 10 см до пълния им размер – дълбочина от 20 до 60 см (Senneke, 2003). Само в един случай бе дадена информация за реалния размер, който тези животни достигат.

Оборудването на терариумите е жизненоважно за всички влечуги. Като обитатели на зони с тропичен и субтропичен климат червенобузите костенурки изискват околна температура в определени граници (23.8°C-28°C за водна площ и 29.4°C до 31°C за сухите участъци, нагрявани с лампа (Kaplan, 2005). Беше установено, че стандартна практика за отопляването на терариума в зоомагазините е използването на аквариумни нагреватели за водата и електрически лампи с нажежаема жичка за сухия участък. Контролът на **температурата** се извършва с термометри, като такива се наблюдаваха само за водата в терариума. **В 78% от случаите не беше осигурено никакво средство за отопляване или контрол на температурата на водата. По отношение на отоплението и осветлението на сухия участък този процент е 41%.** Всички наблюдавани терариуми бяха открити и беше осигурено достатъчно **проветрение** на обитаваното от животните пространство. В нито един от наблюдаваните случаи нямаше специални средства за **осветление** (с изключение на гореспоменатите лампи с нагряваема жичка). Дори и в малкото магазини, където продавачите информираха за нуждата от източник на ултравиолетови лъчи (необходим за синтеза на витамин D3 и метаболизма на калция), такъв не беше осигурен. **Храненето**, като параметър за добро отглеждане се оказва невъзможно за отчитане поради моментния му характер.

Като една затворена система всеки терариум се нуждае от отстраняване на натрупаните от жизнената дейност на обитавашите го животни отпадъци и контрол на качеството на водата. Възможност за това дава използването на аквариумни филтри, които се наблюдаваха в 25%. Въпреки тези средства, в зависимост от водното количество и броя на

костенурките е необходимо и ръчно поддържане на **хигиената** (смяна на водата и почистване на стените на терариума) с различна честота. **В 22% от случаите водата в терариумите беше силно замърсена с фекалии и други отпадъци.**

Безопасността на обитаваните от животните площи бе на задоволително ниво. Случаи, в които в терариумите се наблюдаваше остър преход между сухата и водната площ, както и предпоставки за удавяне на животните имаше в 5%. Случаи на необезопасено електрическо оборудване или възможност за пряк контакт на животните със силно нагряващи се повърхности не бяха установени.

В един терариум с 12 малки червенобузи костенурки една беше умряла от удавяне, заклещена под камъка, осигуряващ сухия участък. Костенурката беше оставена в терариума.

Неблагоприятни **социални** ситуации бяха наблюдавани в 11% от случаите. Те бяха вследствие на съвместното отглеждане на различни по размер животни или на различни видове костенурки, което е неепоръчително.

В един от случаите 4 червенобузи костенурки и един Зъл трионикс *Trionyx ferox* с дължина между 30 и 40 см обитаваха терариум с размери 50x30x40 см, като дори липсваше сух участък. Подобно съвместно отглеждане на привидно сходни видове е неправилно поради засилената конкуренция между животните, дължаща се в голяма степен на по-изявената естествена агресивност на триониксите.

Случаите, оценени като задоволителни, винаги се отнасят за отглеждане на малък брой млади костенурки (с дължина на тялото между 4 и 8 см). При всички останали костенурки с по-големи размери, които бяха предлагани в магазините, се наблюдава неподходящо отглеждане в различна степен.

Отчита се като сериозен проблем факта, че в много магазини потенциалните купувачи не са предупреждавани за размерите, които достигат тези животни. В болшинството повечето от случаите, в които на младите, по-дребни животни, са осигурени задоволителни условия, в последствие трябва да е “впоследствие” едрият им размер се превръща в проблем и те биват пускани в естествени и изкуствени водоеми, реки и напоителни канали из цялата страна. **В нито един случай клиентът не бе предупреден за последствията, които интродуцирането на този вид има върху местните представители на фауната и екосистемите, като по-устойчив вид в България.**

С присъединяването на страната към ЕС ще бъде въведена и съществуващата в ЕС забрана за внос на червенобузи костенурки, Нуждите на пазара могат да се задоволят от размножени на територията на ЕС животни..

Зелена игуана *Iguana iguana*

Често представяни като “най-лесно отглежданите влечуги”, зелените игуани са сред много предпочитаните в България студенокръвни домашни любимци. Както за повечето предлагани екзотични животни, така и за игуаните “рекламата”, правена от продавачите, дава нереалистична представа за нуждите на животното. Дори и при предоставена

сравнително вярна информация за отглеждането, тя драстично не съвпада с условията, в които то живее в самите магазини.

По отношение на **големина и оборудване на терариумите** във всички наблюдавани случаи предоставеното на животните пространство, както и височината, необходима за осигуряване място за катерене на този дървесен вид, бяха крайно недостатъчни. Наличните в малко случаи парчета дърво или клони бяха разположени хоризонтално, като така не даваха възможност за катерене.

Само в един от случаите настилка в терариума беше от торф, специално предназначен за отглеждане на влечуги. Интересно и удачно беше използването на изкуствена трева (Kaplan, 1997) в друг терариум със зелена игуана. В останалите магазини се наблюдаваха озадачаващи варианти като котешка тоалетна, строителен пясък или въобще липсваше настилка.

В нито един от наблюдаваните терариуми поради малките размери не бяха формирани зони с различни температури. Осигурени **отопление и осветление** се забелязваха в 30% от случаите, обикновено посредством обикновена лампа, а в един от случаите и чрез заровен в настилка, по цялата повърхност на терариума електрически нагревател. Подобни приспособления са опасни, ако нямат температурно реле, тъй като могат да предизвикат тежки изгаряния на кожата на влечугите.

Очевидно липсата на чувствителност към висока температура при влечугите (Flank, 2001) не беше известна на работещите в 44% от магазините, които предлагаха игуани, тъй като обикновените лампи, използвани за отопление не бяха изолирани и бяха достъпни за животните и така застрашаваха **безопасността** им. **В нито един от случаите нямаше уред за измерване на температурата. Подходяща вентилация не беше осигурена в 33% от терариумите.**

Подобно на другите влечуги в зоомагазините, необходимите за нормалното развитие на животните източници на ултравиолетово **осветление** не бяха осигурени и при зелените игуани.

В 54% от случаите в терариумите на зелените игуани не се наблюдава **храна**. В останалите случаи им беше дадена само маруля (неподходяща за тях като основна храна, поради ниската хранителна стойност) (Green Iguana Society, 2005). Зелените игуани, достигнали зрялост се нуждаят от разнообразна храна, която ежедневно да включва нарязани пресни цветя, различни листа и зеленчуци (представляващи до 80-90% от диетата), както и малки количества плодове, предоставяни на идуаните поне веднъж дневно, Младите индивиди трябва да бъдат хранени по де два пъти дневно с гореспоменатата храна, но с добавка на живи насекоми на всеки 10-14 дни. Храненето само с маруля е крайно недостатъчно за осигуряване на хранителна и пълноценна диета. Също така марулята е с високо съдържание на фосфор и трябва да се вземе под внимание съотношението между количествата калций и фосфор в храната.

В един от магазините зелените игуани бяха хранени само с консервирана котешка храна, която е много вредна, поради високото си съдържание на животински белтъци за този изключително растителнояден (дори и в млада възраст) вид (Green Iguana Society, 2005). Собственикът знаеше за особеностите на храненето им и сподели, че преди време ги е хранил с настъргани моркови, но било твърде трудоемко.

В 54,4% от случаите в терариумите на игуаните не беше предоставена питейна **вода**. Нужната за добрия живот на игуаните или дори за естетическия вид на терариумите

хигиена не беше наблюдавана в 44,4% от случаите. Настилката и стените на местата за отглеждане бяха очевидно замърсени с изпражнения или гниещи остатъци от храна.

В магазин в централната част на столицата се предлагаха 8 млади игуани с дължина около 40 см всяка. Те обитаваха един терариум, застлан с видимо замърсен пясък и размери 80x40x40 см. В него липсваше всякакво оборудване (клони за катерене, укрития, източници на светлина с пълен спектър), с изключение на една небезопасна от пряк контакт лампа с нагреваема жичка. В момента на наблюдението не бяха осигурени дори храна и вода (като липсваха и съдове за тях).

Според Келър в природата игуаната е териториално животно и е препоръчително да бъде отглеждана сама (Keller, 2006). В някои случаи се допуска отглеждането на един мъжки и два женски индивида, ако мъжкият се отделя по време на размножителния период. Всяко въвеждане на нов индивид в терариума се извършва много внимателно. Младите игуани с еднакъв размер могат да формират социални групи и да бъдат разделени при достигането на полова зрялост.

Това условие за осигуряване на **социалните ѝ нужди** не беше спазено в 40% от наблюдаваните случаи.

Други влечуги

Повечето проблеми при отглеждането в зоомагазини, споменати за предните два вида, се наблюдаваха и за останалите животни от тези групи. Процентните стойности в тази повторение част са спрямо броя на терариумите с търгувани влечуги, различни от червенобуза костенурка и зелена игуана.

В 63% от случаите **размерите на терариумите** бяха недостатъчни, за да осигурят нужното на животните пространство. Всички предлагани големи питони и бои с размери над 1,5 м обитаваха терариуми с дължина най-много половината от собствената им дължина. На арбореалните видове (Обикновена боа *Boa constrictor* и Зелен анолис *Anolis carolinensis*) не беше осигурена достатъчна височина (както и подходящи клони) за естественото им придвижване чрез катерене.

Оборудването на терариумите в повечето случаи беше крайно незадоволително.

Необходимостта от укрития за животни с редуващи се активни периоди и такива на покой (за сън или храносмилане) е безспорна, но в 63% от наблюдаваните случаи тя беше изцяло пренебрегната. **Само в 7% беше осигурено укритие под различни форми, но недостатъчно за всички животни в терариума.**

Високата предразположеност на влечугите към възпаление на устната кухина (стоматит) и заболявания на стомашно-чревния тракт, често предизвиквани от погълнати или вдишани малки частици от почва или пясък (Greenberg, 1996), изисква внимателно подбиране на настилката за хранещите се от земята видове. Само в един терариум с по един екземпляр от два вида шарнирни костенурки *Kinixys erosa* и *Kinixys belliana* беше използван специален торф, но с недостатъчна дебелина на слоя, за да задоволят естественото им поведение свързано с ровене. (Altherr & Freyer, 2001) Другият описан случай на използване на подобна настилка при зелените игуани се отнася за същия магазин.

В 37% от наблюдаваните терариуми липсваха каквито и да е средства за осигуряване на подходяща **температура** за обитаване. В останалите случаи се използваха лампи с нагряваема жичка, но никъде не се наблюдаваха термометри за контрол на температурата. **Вентилация** не беше осигурена в 37% от терариумите.

Ситуацията със средствата за осигуряване на **осветление** с подходящи качество и количество е идентична с тази при червенобузите костенурки и зелените игуани – такива средства не се използват в зоомагазините.

Единственият случай на наличие на **храна** (листа от маруля) в терариум беше при споменатите по-горе шарнирни костенурки. Този резултат не е показателен за отношението към влечугите в зоомагазините, тъй като методиката на наблюдението ограничава отчитането на кратковременни действия като храненето.

В две трети (67%) от наблюдаваните случаи на отглеждане на влечуги в зоомагазини не беше предоставена **вода**. Тук не се отчитат терариумите с обособена водна част.

Очевидна липса на **хигиена**, като резултат от нередовно почистване на терариумите, се наблюдаваше в 37% от случаите. Във всички случаи на терариуми с воден участък, водата в тях беше силно замърсена.

Необезопасени от пряк контакт с кожата на животните, електрически лампи и наличието на остри ръбове на предмети в терариумите са основните проблеми, свързани с **безопасността** на отглежданите в зоомагазините влечуги. Такива проблеми се наблюдаваха в 37% от случаите.

И в двата наблюдавани случая на продажба на Очилат кайман *Caiman crocodilus* (млади екземпляри с дължина около 50 см) необходимата водна част беше с размери, недостатъчни да поберат цялото им тяло, а дълбочината на водата (очевидно несменяна от дълго време) не беше повече от 2-3 см. Водата се намираше в стъклени контейнери с неизгладени ръбове, сложени върху настилката, неосигуряващи безпроблемно и безопасно навлизане в т.нар. воден участък. Настилката беше силнозамърсен пясък, който може да предизвика възпаления на кожата на долната страна на тялото. За поддържане на температурата и за осветление се разчитаха на обикновени лампи.

Земноводни и безгръбначни

Критериите за подходящо отглеждане, наблюдавани в настоящото проучване за земноводни и безгръбначни

са: размер на терариумите (съответно на водните и сухите им части при видовете, обитавани двете среди); наличието на подходящо оборудване; температура и проветряване; осветление и отопление; хранене; вода; хигиена, безопасност и социални нужди.

В зоомагазините в България се предлагат ограничен брой видове от тези две групи. От земноводните беше отчетен един случай на продажба на Ноктеста жаба *Xenopus laevis*, албиносна форма – около 25 млади екземпляра, дълги 5-6 см, обитавани аквариум с размери около 60x35x45 см, снабден с филтър, поддържащ добра хигиена на водата, укрития от камъни и изкуствени растения.

Най-често предлаганото безгръбначно животно за домашен любимец в България е Хондураската тарантула *Brachypelma albopilosa*. Възрастните екземпляри при всички случаи се отглеждаха в малки по размер терариуми (не повече от 20x20x20 см) с осигурени укрития, докато младите паяци “обитаваха” само миниатюрни пластмасови кутии без всякакво оборудване.

В единствения установен случай на продажба на Императорски скорпион *Pandinus sp.* в терариума, постлан с пясък, не бяха осигурени никакви укрития за този обитаващ горската настилка тропически вид (Manning, 1998). Единственият задоволително осигурен идникатор бе за предоставянето на достатъчно място.

VI. ПТИЦИ

Отглеждането на декоративни птици в България е с дългогодишна история и традиции. През 60-те години на миналия век отделните любители на тези животни (предимно канаровъди) започват да основават регионални и национални дружества. Интересът към птиците се засилва в последното десетилетие на XX век, като към колекционерската и природолюбителската страст се прибавя и показното желание за отглеждане на необичайни и екзотични животни. Подобно на влечугите и при птиците важи правилото магазините да предлагат директно ограничен брой видове, а основното разнообразие да се намира от други източници и да се търгува чрез обяви в интернет, печатни медии или чрез обяви в зоомагазините.

Параметрите, по които екипите оценяваха условията за отглеждане на птиците в зоомагазините са: размери на клетката; наличие на подходящо оборудване; местоположение на клетката; храна; вода; социални нужди; хигиена и здравословно състояние. Температурата, осветлението и вентилацията на клетките винаги зависят от местоположението им, затова не са отчитани като отделни показатели.

Подобно на отделно описаните видове влечуги и при птиците е отделено особено внимание на един вид и един род, поради големия интерес към тях и допускането на множество грешки при отглеждането им.

Вълнисто папагалче *Melopsittacus undulatus*

Тази интригуваща птица е чудесен домашен любимец, като отглеждането му не е съпроводено с големи трудности. Въпреки това, поради липса на информация или поради дадена грешна такава, нерядко папагалчетата се отглеждат при условия, които са твърде вредни за тях. Често за това са виновни продавачите в зоомагазините, които не разполагат или преднамерено не споделят знания за грижите, изисквани от животните.

Наблюденията в зоомагазините показват, че в много случаи, за да се предложи разнообразен избор на клиентите, голям брой птици обитават клетки с твърде недостатъчни **размери**. Процентът на тези случаи е висок – 47%. В други 34% от случаите броят на птиците е малък, но размерите на клетките пак са недостатъчни. Добър показател за тези случаи е състоянието на опашните пера на птиците, които при постоянното допиране до решетките на клетката или пода, са с нарушена структура

(Lawrey, 1997). Често продавачите предлагат по-малки по размери от необходимите клетки (30x20x40 см за две папагалчета) на клиентите си с оглед на по-ниската цена и улесняване на продажбата.

Минималните изисквания за вида и разположението на кацалките като част от **оборудването** на клетката са две кацалки (за предпочитане естествени клони (Choose to Prosper, 2006) на различни нива и с различна дебелина. В 56% от случаите клетките предлагаха такива или по-добри условия. Естествени клони се наблюдаваха само в 9% от клетките. В 12% от случаите кацалките не бяха достатъчни за всички птици и поради това част от тях трябваше да стоят на пода на клетката. Любопитна и много активна птица като вълнистото папагалче се нуждае и от различни предмети за игра (това важи и за останалите папагали). Въпреки големия избор на огледалца, звънчета и други подобни в зоомагазините, такива бяха поставени в едва 6,7% от клетките. Необходимите за поддържането на оперението водни или пясъчни бани не се наблюдаваха в нито една клетка.

Естествените обитания на повечето декоративни птици са клоните на дървета и храсти, където намират прикритие от хищниците. На земята те се чувстват несигурни и заплашени през цялото време. Вълнистите папагалчета не се отклоняват от това правило, затова **местоположението** на клетката е важно условие за доброто им отглеждане. Разполагането на клетките на пода на магазина създава постоянни стресови ситуации за птиците, които могат да доведат до различни отклонения в здравословното им състояние. Друг фактор, който зависи от мястото на клетката е наличието на течения в помещението, които могат да доведат до сериозни заболявания при птиците. Често при клетки изложени извън магазина липсва осигурено прикритие от слънцето. Недопустими грешки в разполагането на клетките в зоомагазините се наблюдаваха в 25% от случаите.

Правилното **хранене** е един от основните фактори за благополучието на отглежданите в домове или зоомагазини животни. Препоръчаната от повечето продавачи диета от смес от различни семена е добра като основна част от храната, но все пак недостатъчна. За съжаление, в 41% и тази диета беше пренебрегната и на птиците се даваше само обикновено просо. Едва в един случай беше отчетено наличието на плодове (ябълка) в клетката. Същата клетка беше и единствената с предоставен пясък за гастролити. Набавянето на различни жизнено необходими химични елементи, най-вече калций се осигурява от специални минерални блокчета, които бяха осигурени само в 4,25% от случаите. Другият популярен вариант за осигуряване на необходимия калций – сепийната кост, не беше забелязан в нито една клетка с вълнисти папагалчета.

Осигуряването на постоянен достъп на птиците до прясна питейна **вода** е безусловно задължение на отглеждания ги човек. Със съдове с вода бяха снабдени всички наблюдавани клетки, но в 31% от случаите тя беше очевидно замърсена.

Като птица, живееща на ята, вълнистото папагалче изисква да има около себе си други птици (Parrot Parrot, 2006). Този принцип не беше спазен само в един случай. Проблемът, който възниква със **социалните нужди** на папагалчетата е, че често се продават единични екземпляри, без да се даде информация, че в този вариант е необходимо отглеждания го човек да отделя достатъчно време за общуване с птицата, за да бъдат задоволени и тези и потребности.

Поддържането на добра **хигиена** на клетките, съдовете за храна и вода, както и на останалото оборудване е важно за осигуряването на добро здравословно състояние на птиците. В 37% от случаите не беше отчетено подобно отношение - най-често при тези на

отглеждане на голям брой птици в една клетка. Разбира се, еднократните наблюдения в зоомагазини не могат да бъдат съвсем обективни в това отношение и почистването на клетката може да е било извършвано например на следващия ден.

Въпросът с отчитането на **здравословното състояние** на птиците е поставен по друг начин. Проблемът е, че видими белези при подобно наблюдение са най-вече състоянието на оперението и в по-малка степен различни поведенчески реакции (сънливост, апатични състояния). Съмнения за отклонения в здравето на отделни птици бяха отчетени при 23% от случаите.

В един от магазините в две клетки с размери 100x40x50 см се отглеждаха 25 вълнисти папагалчета и 7 корели в едната, а в другата 21 папагалчета и 10 корели. Кацалките (по една в клетка) бяха фабрично произведени, от огъваща се метална тел с пластмасово неравномерно покритие. Бяха поставени върху пода на клетките, без да бъдат здраво закрепени. Дори и при възможност да се използват по цялата си дължина, те не бяха достатъчни за всички птици. Поради липсата на закрепване, кацалката в едната клетка се беше обърнала и само около 7-8 птици можеха да я използват. Останалите папагали бяха принудени да стоят на земята или по решетките на клетката. Съдовете за храна и вода се намираха вътре в клетките, бяха непокрити и, поради големия брой птици, силно замърсени. Предоставената храна беше само просо (поради натрупването на люспи от семената в съдовете за хранене, беше невъзможно да се прецени дали в тях въобще има някаква храна), независимо че в магазина се предлагаше голямо разнообразие от подходящи за птиците храни. Решетките, описаните кацалки и пода на клетките бяха замърсени с фекалии и люспи от просото в степен, говореща за твърде рядкото им почистване. Повечето птици бяха със нарушено оперение, част от тях се държаха близо до ъглите без да проявяват някаква активност, докато други имаха изъвено агресивно поведение.

Неразделки *Agapornis spp.*

Привлекателни с яркото си оперение, активно поведение и малки размери тези африкански папагали са много интересни и търсени от клиентите на зоомагазините. Основно се предлагат Розовобузи неразделки *Ag. roseicollis*, по-рядко Маскови *Ag. personata*, а наблюдението отчете само по един екземпляр Фишера *Ag. fischeri* и Сива неразделка *Ag. canus*, които обитаваха една обща клетка.

Малките тела на тези птици, често подвеждат работещите в зоомагазините да ги настаняват в клетки с ограничени **размери**. Това се отчете при 38% от случаите. И тук, както и при вълнистите папагалчета масово за птиците се предлагат клетки с неподходящи размери.

В 43% от случаите се отчете недостатъчно добро **оборудване** на клетките с кацалки.

Разположението на кацалките не позволяваше по-естествено движение на птиците (често движението беше ограничавано и от размерите на клетките) или кацалката беше само една. Едва в два случая бяха използвани клони.

Неправилно **разположение** (върху пода; на витрина с непрекъснато преминаващи хора и липса на укритие или на място с течения) беше наблюдавано при 29% от клетките с неразделки.

В повечето магазини неразделките бяха хранени с подходяща зърнена смес за средни по размер папагали. Само в един случай **храната** беше просо. За съжаление, в нито една клетка не се отчете по-различна храна. Минерални блокчета, сепийна кост или пясък за гастролити също не бяха налични.

Във всички наблюдавани клетки достъпът до питейна **вода** беше осигурен, макар в три от случаите съдовете да бяха непокрити и замърсени с фекалии и остатъци от храна.

Съществуващият мит за фаталната привързаност на неразделките (Griffin, 2004) от една двойка до голяма степен спомага за задоволяването на **социалните нужди** на тези папагали. Често поради тази благоприятна заблуда някои от продавачите отказват да продадат само една птица. Независимо от това, в 19% от случаите в клетките живееше само по една птица. Това не би било проблем при отглеждането, ако грижещия се за птицата човек й отделя достатъчно време (Horton, 2006).

По време на наблюдението екипите отчетоха лоши **хигиенични условия** само в 14% от случаите. Вероятно тези резултати се дължат на отглеждането на малък брой птици (обикновено 2) в доста малки клетки, което улеснява поддържането на хигиена.

В най-малко 14% от случаите птиците имаха забележими белези, говорещи за промени в **здравословното им състояние**. Те се изразяваха предимно в поведенчески прояви като липса на активност, или най-общо за видимо унил вид. В 24% от отчетените случаи перата на опашките на птиците бяха с нарушена структура, което говори или за малки по размер клетки или за неправилно хранене.

Други папагали

Винаги интересни и забавни домашни любимци, папагалите се радват на голям интерес и се предлагат в сравнително голямо разнообразие от зоомагазините.

Независимо, че принадлежат към различни видове, птиците, намерени в проучваните зоомагазини имат сравнително сходни изисквания и, съответно, проблемите при отглеждането им си приличат.

Едва в 34% от наблюдаваните случаи **размерите на клетките** бяха приемливи за обитаващите ги птици. Повечето от тези случаи се отнасят за клетки с по един или два екземпляра по-дребни папагали. Масово големи папагали като Жако *Psittacus sp.sp.*, Амазона *Amazona sp.*, Какаду *Cacatua sp.* и Ара *Ara sp.* се отглеждат в клетки, в които не бяха в състояние да се обърнат без затруднения. Проблеми се отчитат и при средните по размер папагали, най-вече корелите – често много на брой птици обитават малки клетки. Пряко свързано с размерите на клетките, в които се отглеждат папагали, е и разположението и вида на кацалките. Колкото една клетка е по-малка, толкова по-малко място има в нея т.е. колкото по-малко е едно нещо, толкова по-малко е то и така хората, грижещи се за птиците в зоомагазините, осигуряват само крайно недостатъчната една кацалка. За съжаление, дори клетката да е достатъчно голяма, **оборудването** в нея (най-вече кацалките) е неподходящо. Естествени клони (най-удачния вариант за кацалки) бяха използвани само в 7% от клетките. Едва 9% от клетките бяха осигурени с някакви играчки за птиците, необходими им да запълват времето си в ограниченото пространство. Вани за водни или пясъчни бани липсваха навсякъде. Несъобразено кафезно оборудване се наблюдаваше в 42% от отчетените случаи.

Всички фактори, които зависят от **разположението** на клетката, описани за горните видове папагали, важат и за тези. 20% от клетките с папагали, различни от вълнисти и неразделки, бяха разположени на неподходящи места, предимно върху пода, в близост с клиентите.

Готовите зърнени смески за хранене на средни и едри по размери папагали улесняват в голяма степен грижата за животните, но и спомагат за факта, че друга **храна** просто не им се предлага. В нито един от зоомагазините не беше отчетена храна, различна от въпросните смески. Само 4% от клетките беше снабдени с минерални блокчета.

По време на наблюдението не бяха отчетени клетки, в които да липсва питейна **вода**. В 14% от случаите водата бе замърсена.

Папагалите не са самотници – ако не живеят в ято, те са заедно с брачния си партньор и единичното им отглеждане е проблем, който може да доведе до различни неблагоприятни поведенчески и здравословни промени в птиците. Но очевидно отглеждащите животните в зоомагазините хора не се съобразяват със **социалните им нужди** и в 53% от клетките папагалите се борят със самотата. Това са предимно скъпи животни като жако или амазона, което предполага дългия им престой при такива условия.

Съобразявайки се с високата цена на някои от папагалите, включени в тази част на доклада, гледачите им поддържат добра **хигиена**. 18% клетките бяха отчетени като непочистени, като повечето от тях бяха обитавани от многобройни Корели *Nymphicus hollandicus* или Пойни папагали *Psephotus haematonotus*.

Едва в 9% бяха наблюдавани белези, свързани с проблеми в **здравословното състояние** на птиците. Проблемите с оперението имаха предимно по-дребните папагали, докато при едрите видове се отчетоха поведенчески реакции (истеричност или напротив – апатия).

В магазин Синьочела амазона *Amazona aestiva* обитаваше клетка с размери 50x40x40 см , очевидно непочиствана от дълго време. Клетката беше снабдена с пластмасова кацалка, подобна на описаната при вълнистите папагалчета. По същия начин кацалката беше обърната и съответно неизползваема (екип посети същия магазин един месец след първото наблюдение и кацалката беше в същото положение). Стърчащите краища на кацалката представляваха потенциална опасност за нараняване на птицата. Поради принудителното стоене на пода и постоянното търкане в решетките на клетката опашните пера на птицата бяха почти изчезнали. Високото разположение на клетката не даваше възможност да се прецени наличието на вода и храна. Неблагоприятните условия бяха предизвикали промени в поведението на животното. Птицата можеше да се опише като агресивна и истерична.

Други птици

В тази група попадат предимно дребни пойни птици и гълъби. Най-популярни от тях са канарчетата, които са и най-отдавна отглежданите декоративни птици в България.

Наличието на традиции в грижите предполагагат и правилно отношение към нуждите на животните. За съжаление, подобна задълбочена грижа не беше отчетена при наблюденията в зоомагазините.

Изглежда за стандартна клетка за една пойна птица в зоомагазините се смята кутийка с размери 25x15x15 см. С този **размер** са 18% от клетките, като в много случаи те са

обитавани от повече от една птица. Общият процент на клетки с неподходящи размери за птиците, различни от папагали, е 59%.

Всички описани досега проблеми с кафезното **оборудване** важат при отглеждането в зоомагазините и на тези птици. От всички наблюдавани случаи в 58% разположението и количеството на кацалките е неподходящо. Какъвто и да е друг вид оборудване (тук не се отчитат съдовете за храна и питейна вода) не беше наблюдавано.

35% от отчетените клетки с декоративни птици, различни от папагали, имаха зле обмислено **местоположение** – витрина или ниско разположение (в по-лошия вариант и двете). Тук трябва да се спомене и друг фактор, зависим от местоположението – осветлението. Тъй като никъде не бяха наблюдавани специални средства за осигуряване на достатъчното количество светлина, налага се извода, че зоомагазините разчитат на естественото осветление. За съжаление, понякога нуждата от светлина не се отчита от работещите в бизнеса с домашни любимци и се стига до абсурдни ситуации.

Причината да се спомене светлината в този раздел е един магазин, предлагаш предимно финки и канари, построен без прозорци, като допълнително осветление не беше осигурено.

Подходящата **храна** е един от основните фактори за запазване на доброто здравословно състояние на домашните любимци, но именно тук се допускат много грешки. Основният вариант за изхранване на декоративните птици са готови зърнени смеси, но те са добри само като една основа, върху която да се изгради диета, включваща разнообразие от свежа растителна храна, плевелни семена и животински белтъци. Проведеното наблюдение показва, че подобен благоприятен вариант не се случва в зоомагазините. Само в един от тях, предлагаш основно канари (развъждани от собственика) за храна на птиците бяха предоставени плевелни семена. Отчитането на това, дали храната на птиците се състои само просо или е зърнена смес, се оказа невъзможно тъй като основата на смесите е от просо, а другите семена са много малка част. Важно е да се отбележи, че в нито една клетка не липсваше храна, била тя и нискокачествена.

Аналогично стои и въпросът с питейната **вода** – във всички наблюдавани клетки имаше осигурен достъп до питейна вода.

В България канарчетата се отглеждат традиционно поединично, което се отчете и при наблюдението в зоомагазините. Съвместното отглеждане на канарчета е изключение. В 55% от клетките (вкл. с канарчета) птиците, в разрез със **социалните им нужди**, бяха сами.

Поради малките размери на повечето птици от тази група белезите, характерни за различни **заболявания**, са трудно забележими при подобно на проведеното наблюдение. Въпреки трудностите при отчитането, самото наличие на болни птици в зоомагазините е важно като резултат. По време на проучването птици със съмнения за заболявания бяха наблюдавани в 8% от случаите.

VII. БОЗАЙНИЦИ

Най-популярни от този клас и най-достъпни в зоомагазините винаги са били гризачите. В последните години се разшири предлагането и на тези животни. За разлика от преди около десетилетие, когато изборът се свеждаше до морско свинче, хамстер или зайче, сега все по-често могат да се намерят чинчили, различни видове екзотични мишки, катерици и пр. Широко препоръчвани в магазините като лесни за отглеждане от семейства с деца, по-

нетрадиционните гризачи се радват на нарастваща популярност. Другите екзотични бозайници, които се предлагат по зоомагазините (хищници и примати) са също много атрактивни.

Критериите, които бяха наблюдавани за този клас, са: размер, наличие на подходящо оборудване и местоположение на клетките; не ;, а , в това изречение температура и вентилация; храна; вода; социални нужди; хигиена; безопасност; видимо здравословно състояние.

Подобно на предишните описани групи животни и тук е обърнато внимание на един вид (Чинчила *Chinchilla lanigera*), който е много популярен и поради сравнително по-високата цена екземплярите от него се задържат в зоомагазините по-дълго време.

Чинчила

Чинчилите са най-едрите гризачи, предлагани в магазините. Те се нуждаят от просторна клетка на няколко нива, заради високата си активност и нуждата си от катерене. В много случаи се предлагат клетки, които са крайно недостатъчни като **размер** за да удовлетворят нуждите на животните от пространство за движение. В самите магазини не беше осигурено достатъчно пространство за животните, спрямо техния брой в клетката, в драстичните 89% от случаите. Тук се взимат под внимание и случаите, в които клетката беше само на едно ниво или с недостатъчна височина. Нуждите на това симпатично животно от специфично **оборудване на клетката** много често бяха пренебрегвани. Въпреки, че свикват с хората, в естествената си среда те са слабо активни през деня и имат нужда от сигурно място за почивка. Такова не им беше осигурено в 94 % от случаите. Клони за катерене и острене на резците (чинчилите са много предразположени към прекомерното им израстване) липсваха в 45% от клетките. Задължителната прашна баня за подържане на чиста козина (въпреки съветите на продавачите за необходимостта и ѝ) беше осигурена само в 22% от клетките, като се отчита вероятността, в момента на наблюдението тя да е била отстранена, тъй като постоянното ѝ наличие води до прекомерно изсушаване на косяма. Поради относително големите размери на клетките (макар и недостатъчни като пространство за нуждите на животните) повечето от тях бяха разположени на пода на магазините или на места с постоянни течения. Такова неподходящо **местоположение** беше регистрирано в 56% от наблюдаваните случаи. Като обитател на високите южноамерикански планини, чинчилата е силно чувствителна към високи **температури**. За отглеждането им се предлагат само клетки, което прави контролът върху температурата през летните месеци в България невъзможен. Това създава сериозна опасност от топлинни удари за тези деликатни животни. На пазара се предлага широка гама от специални **храни** подходящи за чинчили. В повечето магазини животните бяха хранени именно с такива продукти, но задължителното за необходимата им, богата на фибри, диета сено (The Dust Bath, 2006) отсъстваше в 22% от всички клетки (от които а в 33% липсваше всякаква храна). Питейна **вода** не беше осигурена в 22% от наблюдаваните клетки. Търпимостта на чинчилата към други екземпляри от вида е спорна. Някои източници, (RSPCA, 2006) съветват отглеждащите чинчили да ги държат самостоятелно или ако искат да се грижат за двойка, да запознават мъжкия и женския индивид много внимателно и постепенно. Други (Animal World, 2006) предлагат съвместното им отглеждане по двойки като най-подходящ вариант. При всяко положение **съжителството**

на много животни в ограничено пространство е неблагоприятно. Такова положение беше отчетено в 17% от случаите. Предвид относително високата им цена, малко от работещите в зоомагазините занемаряват поддържането на **хигиената** в клетките на чинчилите – 17% от загражденията бяха силно замърсени. Очевидни случаи на липса на **безопасност** или влошено **здравословно състояние** на животните не бяха констатирани.

Пред един от зоомагазините в столицата 5 мъжки чинчили обитаваха клетка, предвидена за едно животно с размерите на морско свинче (60x40x30 см). Клетката беше сложена на тротоара без никакво укритие от лятното слънце. Липсваха храна и вода. Въпреки очевидно нехигиеничните условия на живот, многобройни минувачи се опитваха да контактуват с чинчилите, което беше допълнителен постоянен източник на стресови ситуации за и без това измъчените животни.

Други бозайници

Размерът на клетките на продаваните животни се определя в голяма степен от размерите на самия магазин и броя на клетките, помещавани в него. На второ място остава нуждата от пространство на предлаганите видове. Недостатъчни размери на клетките спрямо броя на животните, предлагани държани в тях, се наблюдаваха в 20.6% от случаите. В 17.5% беше регистрирано неподходящо **местоположение** на клетката или терариума. Това са случаи, в които животните се намираха или на витрината на магазин или на сумрачно място, където липсата на светлина не дава възможност да се следва дневният и нощен цикъл на активност, специфичен за отделните видове. Разполагането на клетки върху пода, допринасящо за непрекъснато чувство за заплахата у животните, също е отчетено като неподходящо местоположение.

В един от магазините всички клетки на предлаганите гризачи бяха поставени на пода и бяха достъпни за разхождащите се свободно из магазина котки. Три дегу, чиято клетка бе най-необезопасена, панически се блъскаха в задната стена в опита си да избягат, тъй като бяха лишени от всякакво укритие.

Подходящото **оборудване** (настилка, укрития, аксесоари за игра и др.) на местата за отглеждане на животните, е ключов фактор за благосъстоянието на домашните любимци. В 83% от случаите животните бяха лишени от каквито и да е укрития, които да осигурят една по-спокойна обстановка за тях. Повечето видове бозайници водят много активен живот, който включва и необходимостта от катерене. В ограничено пространство тази необходимост може лесно да се задоволи с поставянето на няколко по-дебели клона под различен ъгъл, но само 14% от клетките и терариумите бяха осигурени с такива. Изборът на вида настилка е важен, за да се осигури лесно поддържане на хигиената на клетките, както и да задоволи някои по-специфични нужди на бозайниците, като оформянето им на “гнезда” за размножаване и сън. Обикновено за тази цел в магазините се използва талаш, често с неизвестен произход, който не гарантира липсата на различни вредни или дори токсични вещества или болестотворни организми. В нито един от наблюдаваните случаи не беше отчетена липса на настилка. Само в две клетки бяха осигурени аксесоари за игра, като колела и системи от тунели, въпреки, че такива се предлагаха във всички магазини.

Препоръчителните за доброто поддържане на козината на дегу (Gehrsitz, 2006) и джербили (Shawsheen River Gerbil, 2006) прашни бани липсваха във всички заграждения.

Не беше наблюдаван случай, в който **температурата** на клетките и тяхното **проветрение** да бъдат контролирани по изкуствен начин. Всички животни живееха при стайна температура, въпреки че за част от видовете тя е крайно неподходяща. Средства за измерване и контрол на влажността на въздуха също липсваха напълно.

Храненето на бозайниците се осъществява основно с готови смеси за гризачи или с котешки храни за хищниците, които самостоятелно не осигуряват пълноценна диета. В 54% от клетките се наблюдаваше неподходяща храна или въобще липса на такава. **Вода** не беше осигурена в 40% от случаите.

Социалните нужди на животните, в зависимост от това дали видът изисква индивидуално или групово отглеждане, не бяха взети предвид в 20% от случаите. Само в един магазин бременните индивиди от видовете, живеещи на семейства, бяха отделени. Отглеждането на бременни индивиди и поколенията им заедно с мъжки или по-възрастни женски създава непосредствена заплаха за живота им. Случаи на явна бременност и неспособни да се защитят от стъпкване или агресия малки се наблюдаваха в 9%.

Липсата на **хигиена** обикновено се отчиташе предимно като замърсена настилка. Такава беше регистрирана в 38% от случаите. Във всички клетки липсваха открити остри ръбове или други фактори, застрашаващи **безопасността** на животните. С изключение на гореспоменатите бременни животни не бяха наблюдавани случаи на явно влошено **здравословно състояние** на предлаганите бозайници.

Единственият наблюдаван случай на предлагане в зоомагазин на примати се отнася за млад зелен гвенон, поставен в клетка за птици с размери 50x50x60 см, близо до витрината. Лишено от каквото и да е укритие от постоянното внимание на клиенти и минувачи, животното изглеждаше видимо уплашено. Вероятно на постоянния стрес се дължеше и липсата на реакции към околния свят. Продавачите в магазина споделиха, че въпреки високата цена, такива маймунки са много търсени и за предните две седмици са продали два екземпляра. Отчитайки предизвикателството на големите грижи и усилия, изискващо отглеждането на примати, изключително активното им поведение, тяхната вродената агресивност като естествено поведение, характерно за животните с йерархична структура на социалните групи), както и високата им предразположеност към човешките инфекциозни заболявания (Exotic Bird and Pet Clinic, 2004), смятаме тези животни за абсолютно неподходящи за домашни любимци. Основавайки се на това, препоръчваме да се забрани вносът и продажбата на примати за отглеждане в домашни условия.

IX. ДРУГИ ВИДОВЕ ТЪРГОВИЯ С ЖИВИ ЖИВОТНИ

В хода на изследването бяха проучени и методите за търговия извън магазините за животни. За съжаление, бе установено, че многократно по-голяма част от търговията с редки животни се извършва именно извън зоомагазините - на пазарите за животни, чрез интернет магазини, при единични покупки по обяви на общи и специализирани интернет форуми.

Пазарите за животни имат дългогодишни традиции. Обикновено се състоят веднъж седмично, като на тях може да се закупят всякакви животни, от селскостопански до редки

екзотични влечуги и птици. Те са местата, където процъфтява търговията на екзотични животни на едро и дребно на много по-ниски цени, отколкото в магазините.

Една чинчила се търгува в магазин за 100-180 лв, докато на пазар може да бъде закупена за 50-80 лв.

Тези пазари се организират на открити площи и имат дългогодишни традиции повтаря се с по-горе. Това създава множество предпоставки за застрашаване на доброто състояние на животните. За да достигне животното до един такъв пазар, то бива транспортирано по различни начини в най-разнообразни контейнери, в които по-късно се предлага на купувачите. Последствията от неподходящите начини за транспортиране са един от факторите, които силно застрашават благоденствието на животните и здравословното им състояние. Много от животните с по-висока цена или по-неугледен външен вид предприемат тези пътувания по няколко пъти.

Посетителите на пазарите са разнообразни. Те варират от малки деца до хора със сериозни интереси към отглеждането на екзотични животни. Както и в зоомагазините, на пазарите липсва изискване за определена минимална възраст на купувача, което поставя под въпрос по-нататъшната съдба на закупените повторение купувач – закупени животни.

По време на протичането на самия пазар животните са изложени на околната температура според сезона, която в повечето случаи е крайно неподходяща. Дори продавачите, които чувстват ангажимент към доброто състояние на животните, са лишени от възможността да осигурят подходящи условия. По време на самия пазар повечето животни са лишени от вода и храна, в много случаи и от укритие, с цел привличане вниманието на клиентите.

Въпреки сериозните мерки, предприети от властите за контрол на пазарите за живи животни, с цел ограничаване на заплахата от птичи грип, при проведените неколкочкратно посещения на различни пазари не се забелязва спад на обема на търговията. При появата на медии или хора с “по-нетрадиционни” въпроси, голяма част от животните се прибират в багажници на коли и на други неустановени места, до “нормализиране” на ситуацията.

Провеждането на тези пазари създава предпоставки за административни нарушения, като и до голяма степен стимулира нелегалната търговия с животни без документи за произход, в лошо здравословно състояние, и поставяни под въздействието на силни стресови фактори.

През месец март при обилен снеговалеж и отрицателни температури на открит пазар се предлагат влечуги и различни видове тарангули в минимални по размер пластмасови контейнери без всякакви средства за отопление.

В друг случай Млечна змия *Lampropeltis triangulum*, с размер около 60 см беше давана в ръцете на всеки преминаващ, проявил интерес. Змията се помещаваше в напълно празна пластмасова кутия с размери 30/20/15 см.

Въпреки съмненията за наличие на огнище на птичи грип в България в този момент този момент е март, споменат малко по-горе, или е момента на изследването бяха предлагани различни видове папагали, като клетките бяха поставени на слънце в непосредствена близост до преминаващите хора. Температурата на въздуха бе 34°C, клетките и водата в тях бяха силно замърсени, а единствената храна беше просо. Птиците бяха изключително

унили и подложени на непрекъснат стрес от опитите на много посетители да ги докоснат през решетките.

Повече от 30 червенобузи костенурки с размер около 4 см се продаваха на силно огряна от слънцето сергия при околна температура над 32°C. Размерът на аквариума беше 40/30/30 см, с по малко от 3 см дълбочина на водата. Костенурките се тъпчеха една друга, а някои лежаха по гръб, без да имат възможност да се обърнат. При молба към продавача да се намеси, поради явното неудобство за животните бе предложено да ги обърнем сами.

Две клетки с чинчили бяха изложени на циментова пътека, без всякакво укритие. Тези силно чувствителни към топлината животни бяха на пряка слънчева светлина, при температура на въздуха около 34°C. Клетките бяха силно замърсени и претъпкани и единствена възможност за движение на животните бе да направят по една-две крачки или да стъпват върху останалите чинчили в клетката.

Множество екзотични животни, които в момента на наблюдението не се предлагаха в посетените зоомагазини, се търгуват през интернет, като отново се поставя под въпрос легалността на покупко-продажбата търговията и произхода им. В някои случаи тази търговия има епизодичен характер, осъществява се на общи интернет сайтове за онлайн търговия, чрез обяви за предлагане на някой екзотичен вид, (включително лъвове и тигри). В други, търговията се извършва чрез специализирани сайтове за продажба на живи животни, обещаващи “дори пингвин”. На някои от тези сайтове, наблягащи основно на търговията с видове, защитени по CITES бяха посочени само мобилни телефони. Няколко български сайта предлагат животни от собствени развъдници със сертификати за произход и регистрация за видовете, за които тя се изисква от закона. На съществуващите форуми на любители на екзотичните животни също се публикуват обяви за продажби и обмен на животни. На тях може да се намери и информация на български език за отглеждането на множество видове на български език и при необходимост да се поиска съвет. Въпреки, че от тези форуми, не става ясно доколко притежаваните от участниците в тях животни са легално придобити и регистрирани, публикуваната информация е достоверна и дава отправни точки за правилното отглеждане и евентуалните проблеми, които биха могли да възникнат с екзотичните домашни любимци.

По време на наблюдението бяха посетени и частни колекции, основно с влечуги, земноводни и безгръбначни, показвани с комерсиална цел, срещу заплащане. В някои от тях можеха също да се закупят на място или да се поръчат животни. В повечето случаи условията на отглеждане бяха на задоволително ниво, като бяха осигурени подходящи размери на клетките и необходимото оборудване за различните видове.

Една изключително противоречива колекция

В една от посетените колекции бяха изложени най-разнообразни животни. Можеха да се видят както обикновени морски свинчета така и рядко отглеждани видове като Мата мата, *Chelus fimbriatus*, Воден варан *Varanus salvator* и много други. Личеше, че за първоначално изложените животни са били осигурени необходимите условия, за пространство и оборудване. След това, явно колекцията се бе увеличила главоломно, защото посетителите

можеха да видят животни в кофи, буркани, пластмасови кутии без оборудване, които бяха сложени направо на земята. Хигиената беше крайно незадоволителна, а някои от терариумите с агресивни и отровни животни не бяха обезопасени по подходящ начин.

Нилски крокодил *Crocodylus niloticus* с размер над 1.70 м, бе отделен от посетителите единствено с недобре закрепено обикновено стъкло.

Зъл трионикс бе поставен в кофа с вода, с диаметър, който не позволяваше на животното дори да помръдне. Кофата бе поставена върху хранящите кабели за електричество. (снимка)

Неопределим, поради трудното наблюдение, вид костенурка бе “натъпкана” в кутия, която едва я побираше, пълна с вода, дотолкова, че главата на животното едва се подаваше в свободното пространство между водата и капака на кутията и то дишаше с усилие.

От подочут разговор на персонала стана ясно, че част от животните са донесени от хора лица, които не желаели повече да се грижат за тях. Несъмнено хората, обслужващи колекцията, са искали да помогнат на вече нежелани от собствениците им домашни любимци. Въпреки това не може да се оправдае факта, че много от животните бяха лишени от елементарни условия на съществуване, което внася големи съмнения за безкористните намерения на собственика. При отправено запитване дали могат да се закупят животни екземпляри от тях колекцията бе предоставен списък на животните за продан в момента.

ПРЕПОРЪКИ/ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Голяма част от търговията с животни в България е на нива, които трудно се контролират от упълномощените за това институции, а други нейни аспекти остават вън от съществуващата законова рамка.

В хода на проучването са забелязани множество нарушения на отделни законови изисквания. Много от тях непосредствено застрашават благосъстоянието и здравето на животните, гарантирани им от действащите закони. Други са икономически нарушения с цел лично облагодетелстване, за сметка на доброто състояние на животните. Отдаваме извършването на тези нарушения на няколко фактора:

- *Липса на съзнание за индивидуална отговорност към животните като към живи, чувстващи същества*

В болшинството мнозинството от случаите лошото отношение и лишаването на животните от естествените им потребности се дължи на факта, че повечето хора, ангажирани в търговията с екзотични животни, познават слабо или не познават изискванията на отделните видове. Много екземпляри се гледат “за кратко”, от неквалифициран или слабо квалифициран персонал. Вследствие на това се нарушава хранителният режим на животните, не се взимат под внимание изискванията на вида, социалните нужди и здравословното им състояние. Резултатът е животно в състояние на дискомфорт или болно

болно или в състояние на дискомфорт животно, което при липса на ветеринарна помощ става и непродаваемо, заради очевиден си неатрактивен външен вид. Забелязаните нарушения в следствие на този фактор са основно сериозни нарушения на петте принципа за осигуряване на благосъстоянието на животните.

- *Непознаване на законовите изисквания*

Понякога умишлено се пренебрегват изискванията за отглеждане на отделните видове поради очакваният краткосрочен престой на животните в магазините. Намираме този вид нарушения за много по-тежки от горепосочените, защото водят до “умишлено” причиняване на болка, стрес и дискомфорт при животните. Смятаме, че въпреки че такива нарушения са трудно доказуеми в случаите, когато биват констатирани, извършителите им трябва да бъдат лишавани от правото си да гледат животни, като превантивна мярка срещу бъдещи нарушения. Доводът, че животните се отглеждат в магазините само временно, е напълно неприемлив, защото голяма част от екзотичните животни са със сравнително висока цена и няма гаранция колко точно ще престои животното дълъг ще бъде престоят им в магазина. Също така намираме за недопустимо лишаването на животните от петте им свободи цинично е да държиш животно в клетка и да говориш за 5 негови свободи за какъвто и да било период от време. Дори и временното лишаване от подходящи вода, храна, местообитание и социални нужди може да има траен ефект върху благосъстоянието на животните. Ако един собственик или търговец не е в състояние или не желае да осигури на животното подходящи условия, е налице липса на ангажимент към това животно и то не трябва да е негова собственост.

При проверка на магазин в областен град случаен посетител ни уведоми, че предлагания Синьо-жълт ара *Ara ararauna* е в магазина от повече от година. Клетката се намираще на земята, което е недопустимо за този вид птици, а екземпляра се продаваше на цена 3750 лв, с опция за лизингова схема поради прекалено високата цена.

- *Липса на ефективен контрол от страна на отговорните органи*

Липсата на ефективен контрол възниква най-вече поради интензивно увеличаващият се обем на търговията с неодомащени животни. Търсенето на все повече екзотични видове прави трудно разпознаването им на митниците. За това допринася нелегалният трафик на животни, липсата на единен регистър за екземплярите от видовете по CITES, липсата на информираност на купувачите, които при добра запознатост със добро познаване на ситуацията могат да сигнализират съответните служби. Не се взимат под внимание условията, в които се намират животните в магазините, като основание за санкции на базата на ЗВД на собствениците.

Както бе посочено по-горе (вж. Законова рамка), предстои приемането на Закон за защита на животните. Очакванията са той да запълни празнините в законодателството и да допринесе за засилване на обществения ангажимент за общо подобряване на условията за търговия с животни. Считаме, че усилията трябва да бъдат насочат към:

- Засилен строг контрол на източниците на животни – развъдници, международен транспорт, интернет търговия, открити пазари;

- Създаване на единен регистър на всички животни, отглеждани и търгувани като домашни любимци, за да не се поражда излишно недоверие от страна на собствениците на животни към държавата;
- Точно дефиниране на параметрите, при които се постига оптимално физическо и психическо състояние на животно, гледано в домашни условия и задаването им в нормативни уредби;
- Определяне на задължения на собствениците и персонала на магазините за животни за предоставяне на пълна и точна информация за отглеждането на различните видове на купувачите. В повечето случаи условията на отглеждане и информацията, предоставяна в магазините предопределя по-нататъшната съдба на животното.

Необходима е целенасочена политика към стимулиране на приходите от легална търговия с живи животни, за да се намали потока от нелегален обмен. Регулирането на правилата за провеждане на пазари за животни и следенето на спазването им чрез строг контрол, добрата информираност на обществото, подобряване на процедурата за регистрацията на видовете по CITES и активното сътрудничество на всички заинтересовани страни би довело до цялостно подобряване на търговския климат и най-вече до осигуряване на животните изконните им потребности изконните потребности на животните, потребности дадени им с раждането на всяко едно от тях, потребности, зададени им от природата много преди да влязат в клетка.

СПИСЪК НА ЖИВОТНИТЕ, ПРЕДЛАГАНИ В ЗООМАГАЗИНИ

Invertebrata

Sesarma sp.	Сладководен рак	Red-clawed Crab
Pandinus sp.	Императорски скорпион	Emperor Scorpion
Brachypelma albopilosa	Хондураска тарантула	Honduras Curly Hair Tarantula
Brachypelma smithi	Червеноколянна тарантула	Mexican Redknee Tarantula
Brachypelma emilia	Червенокрака тарантула	Mexican Redleg Tarantula
Brachypelma vegans	Червенокоремна тарантула	Mexican Red-Rump Tarantula
Grammostola rosea	Чилийска роза	Chilean Rose
Grammostola aureostriata	няма българско наименование	Chacoan Mustard Tarantula

Nhandu coloratovillosus

Бразилска черно-бяла тарантула

Brazilian black & white Tarantula

Amphibia

Xenopus laevis

Ноктеста жаба

African Clawed Frog

Reptilia

Trachemys scripta elegans

Червенобуза костенурка

Red-eared Slider

Emys orbicularis

Обикновена блатна костенука

Europea Pond Turtle

Trionyx ferox

Зъл трионикс

Florida Soft-shelled Turtle

Testudo graeca graeca

Шипобедрена костенурка

Spur-thighed Tortoise

Tesudo graeca terrestris

Назъбена шарнирна костенурка

Golden Spur-thighed Tortoise

Kinixys erosa

Шарнирна костенурка на Бел

Serrated Hingeback Tortoise

Kinixys beliana

Очилат кайман

Bell's Hingeback Tortoise

Caiman crocodiles

Йеменски хамелеон

Spectacled Caiman

Chameleo calyptratus

Зелена игуана

Veiled Chameleon

Iguana iguana

Зелен анолис

Green Iguana

Anolis carolinensis

Леопардов гекон

Green anole

Eublepharis macularius

Обикновена боа

Leopard Gecko

Boa constrictor

Кралски питон

Red-tailed Boa

Python regius

Тигров питон

Ball Python

Python molurus bivittatus

Царевичен смок

Burmese Python

Elaphe guttata

Млечна змия

Cornsnake

Lampropeltis triangulum

Планинска кралска змия

Milksnake

Lampropeltis pyromelana

Мадагаскарска земна боа

Mountain Kingsnake

Acrantophis madagascariensis

Madagascar Ground Boa

Aves

Cacatua roseicapilla

Розово какаду

Galah

Cacatua goffini

Гофинов какаду

Goffin's Cockatoo

Cacatua sulphureus

Малък жълтокачулат какаду

Lesser Sulphur-crested Cockatoo

Nymphicus hollandicus

Корела

Cockatiel

Psittacus erithacus erithacus

Кралско жако

Congo African Grey Parrot

Psittacus erithacus tymneh

Скално жако

Timneh African Grey Parrot

Poicephalus senegalus

Сенегалски папагал

Senegal Parrot

Poicephalus gulielmi

Африкански конски папагал

Jardine's Parrot

Agapornis personata	Маскова неразделка	Masked Lovebird
Agapornis roseicollis	Розовобуза неразделка	Peach-faced Lovebird
Agapornis fischeri	ФишEROVA неразделка	Fischer's Lovebird
Agapornis canus	Сива неразделка	Grey-headed Lovebird
Psittacula krameri	Малък александър	Ring-necked Parakeet
Psittacula eupatria	Голям александър	Alexandrine Parakeet
Melopsittacus undulates	Вълнисто папагалче	Budgedgar
Psephotus haematonotus	Поен папагал	Red-rumped Parrot
Polytelis alexandrae	Принцесен папагал	Alexandra's Parakeet
Polytelis anthopeplus	Планински жълтопер папагал	Regent Parrot
Polytelis swainsonii	Кокардов папагал	Superb Parrot
Platycercus elegans	Пенантова розела	Pennant Rosella
Platycercus eximius	Обикновена розела	Eastern Rosella
Aprosmictus erythropterus	Червенокрил папагал	Crimson-winged Parakeet
Alisterus scapularis	Кралски папагал	Australian King-Parrot
Psephotus haematonotus	Червенокръст поен папагал	Red-rumped Parrot
Cyanoramphus novaezelandiae	Червеночел какарики	Red-fronted Kakariki
Neophema bourkii	Буркиево тревно папагалче	Bourke`s Parakeet
Amazona amazonica	Венецуелска амазона	Orange-winged Amazon
Amazona aestiva	Синьочела амазона	Blue-fronted Amazon
Ara ararauna	Синьожълт ара	Blue and Yellow Macaw
Geopelia cuneata	Диамантена гургулица	Diamond Dove
Streptopelia risoria	Смееща се гугутка	Ringed Turtle Dove
Serinus canaria	Канарче	Canary
Serinus mozambicus	Мозамбикско канарче	Green Singing Finch
Poephila personata	Маскова тревна амадина	Masked Finch
Neochmia ruficauda	Тръстикова астрилда	Star Finch
Chloebia gouldiae	Гулдова амадина	Gouldian Finch
Taenopygia guttata	Зеброва амадина	Zebra Finch
Erythrura sp.	Папагалова амадина	Parrotfinch,
Estrilda astrild	Вълниста астрилда	Common Waxbill
Estrilda melpoda	Портокалова астрилда	Orange-cheeked Waxbill
Padda oryzivora	Оризарка	Java Sparrow
Lonchura domestica	Японска амадина	Society Finch
Mammalia		
Mustela putorius	Пор	Ferret
Cercopithecus aethiops	Зелен гвенон	Vervet Monkey
Octodon degu	Дегу	Degu
Chinchilla lanigera	Чинчила	Chinchilla
Phodopus sp.	Минихамстер	Dwarf Hamster
Lemniscomys barbarus	Ивичеста мишка	Zebra Mouse
Acomys sp.	Бодлокожа мишка	Spiny Mouse
Meriones unguiculatus	Джербил	Mongolian Gerbil
Sciurus anomalus	Кавказка катерица	Caucasian Squirrel

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

ЕС - Европейски съюз

МЗГ - Министерство на земеделието и горите

МОСВ – Министерство на околната среда и водите

НВМС – Национална ветеринарно-медицинска служба

РВМС – Регионална ветеринарно-медицинска служба

РИОСВ – Районна инспекция околна среда и водите

ЗБР – Закон за биоразнообразието

ЗВД – Закон за ветеринарномедицинската дейност

ЗЛОД – Закон за лова и опазване на дивеча

CITES - Конвенцията по международна търговия със застрашени видове от дивата флора и фауна

RSPCA – Английско кралско дружество за защита на животните от жестокост

IATA - Международната асоциация за въздушен транспорт

FAWC - Съвета за благоденствие на селскостопанските животни, Великобритания

БИБЛИОГРАФИЯ И ИЗТОЧНИЦИ

- Altherr, S., Freyer, D. (2001). Morbidity and Mortality in Private husbandry of Reptiles, Munich, Germany
- Animal-World. (2006). Chinchillas. Източник <http://animal-world.com/encyclo/critters/chinchilla/chinchilla.php>
- Choose To Prosper. (2006). Selecting the Right Perch for Your Bird. Източник <http://petcaretips.net/bird-perch.html>
- Exotic Pet and Bird Clinic. (2004). Primates as Pets. Източник <http://pin.primate.wisc.edu/aboutp/pets/keeppets.html>
- Flank, L. (2001). Heat Sources. Retrieved from <http://www.geocities.com/lflank/iguanaheat.html>
- Gehrsitz, S. (2006). Origin, Kinship and Life in the Wild. Източник <http://www.degus-online.de/english.htm>
- Green Iguana Society (2005) *Myths and Misconceptions*. Източник <http://www.greenigsociety.org/myths.htm>
- Greenberg, N. (1996). Care and Use of Anolis Carolinensis. Източник <https://notes.utk.edu/bio/greenberg.nsf/d8562c8c8efe0a2c852563ef0047cd59/136845d1d67ff9d58525646000615b71?OpenDocument>
- Griffin, K. (2004) The Pair Myth. Източник <http://agapornis.us/pets.php?pair>
- Handle with Care, Chichilla. (2006). Източник http://www.rspca.org.uk/servlet/Satellite?blobcol=urlblob&blobheader=application%2Fpdf&blobkey=id&blobtable=RSPCABlob&blobwhere=1108380836726&cachecontrol=%3A15%2C45%3A00+%2F*%2F*&ssbinary=true&Content-Type=application/pdf
- Horton, B. (2006). Lovebirds As Pets. Източник <http://www.zamzows.com/Default.aspx?tabid=1687&newsType=ArticleView&articleId=477>
- Kaplan, M. (1997). Substrates for Reptiles. Източник <http://www.anapsid.org/substrates2.html>
- Kaplan, M. (2005). *Green Iguana Care Collection*. Източник <http://www.anapsid.org/iguana/>
- Keller, B. (2006) Iguana Care in a Nutshell. Източник <http://www.vareptilerescue.org/iguanas.html>

- Lawrey, A.M. (1997). Avian Skin and Feather Problems. Източник
<http://cheval.vet.gla.ac.uk/vetscape/vet-x/lawrie/index.htm>
- Manning, D. (1998). Exotic Pet Handbook HarperCollins Publishers Ltd. London, UK
- Parrot Parrot (2006). I Thought This Bird Was Hand Fed. *The Importance of Socializing Baby Birds*. Източник
<http://www.parrotparrot.com/articles/aa122700.htm>
- Senneke, D. (2003). *Trachemys scripta (Slider) Care*. Източник
<http://www.chelonia.org/Articles/trachemyscare.htm>
- Shawsheen River Gerbil. (2006). Gerbilpedia - the Complete Gerbil Reference.
Източник http://www.hannas.com/srg_files/gerbilpedia.html#Bathing
- The Dust Bath. (2005). A Brief Overview of Chinchilla Care. Източник
<http://www.thedustbath.com/chincarelinks/basics.html#hay>

ЗООМАГАЗИННАТА МРЕЖА И ЕКЗОТИЧНИТЕ ЖИВОТНИ

КАРТИНАТА В БЪЛГАРИЯ.

Българска

Регионален природозащитен център “На ти с природата”

Автори: Донка Калчева, Кристина Славова, Людмил Хайдатов
Социологическо проучване: “Агенция Факт Маркетинг”

Редактор: Теодора ТUTEKOBA

Дизайн: Даниел ??

Снимки: Донка Калчева, Минко Михайлов, Дарел Сенеке

На ти с природата,
1336 София, бл. 004, вх. Б, ап. 3, 02/9287888
ел. поща: office@iwns.org, www.iwns.org

София, 2006